د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ . ل

ISBN 978-9

9 78993

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولگی

۱۳۹۰
هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- پوهنمل ډاکټر غلام حبیب پنجشیری
- پوهنمل زلمی هوتک
- د سرمؤلف مرستیال شیر محمد رونقي
- د مؤلف مرستیال قدیم شیرزی بابکرخیل

مسلکي اډیټور:

- پوهنوال محمد رسول باوري

د ژبې اډیټور:

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نفراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی　　دا عزت د هــر افــغان دی

کور د سولې کور د تورې　　هر بچی یې قهرمـــان دی

دا وطن د ټولو کور دی　　د بـــلوڅـــو د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو　　د تـــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي　　پـــاميـريان، نورستانيـــان

براهوي دي، قزلباش دي　　هــم ايمـــاق، هم پشه يان

دا هېــواد به تل ځليږي　　لـــکــه لمــر پر شنه اسمان

په سينـــه کې د اسيـــا به　　لـــکــه زړه وي جـــاويدان

نوم د حق مو دی رهبـــر　　وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو:

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده پراختيا ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د هېواد پالنې د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم ټولګي د تاریخ

لیک لړ

لومړی څپرکی: داحمدشاه بابا د واک ته رسېدو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنیزه او سیاسي اوضاع ۱-۸

- سیاسي لاملونه
- ټولنیز شرایط
- اقتصادي حالت

دویم څپرکی: د افغانستان پیښې له ۱۷۴۷ ز نه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې ۹-۴۴

- احمدشاه بابا څنګه یوځل بیا افغانستان را ژوندی کړ.
- اداري اصلاحات او نظامي فعالیتونه.
- د احمدشاه بابا نیک خصلتونه.
- د تیمورشاه شل کلنه واکمني.
- د شاه زمان کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې.
- شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد.
- د شاه شجاع د لومړي ځل واکمني.
- د شاه محمود د دویمې واکمنۍ څرنګوالی.
- ایا د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره بلد تیا لرئ.
- د انګریزانو یرغل پر افغانستان
- د شاه شجاع د حکومت څرنګوالی په دوهم ځل
- د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمنۍ.
- د امیر شیرعلي خان شخصیت او د نوموړي اداري ستونزې.
- د امیر محمد افضل خان لنډه واکمني.
- د امیر محمداعظم خان واکمني.
- د امیر شیرعلي خان د دویمې دورې د رغاونې او پرمختیایي تګلاره.
- پر افغانستان باندې د انګریزانو دو یم تیری

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی: د افغانستان پېښې له ۱۸۸۰ ز- ۱۹۷۳ ز کال پورې ۴۵-۶۲

- د امیر عبدالرحمن خان واکمني.
- د امیر حبیب الله خان واکمني.
- د خپلواکۍ ترلاسه کول.
- د امان الله خان د سفر برياوې.
- د حبیب الله کلکاني (د سقاو د زوی) واکمني.
- د محمد نادر خان واکمني.
- د محمدظاهر شاه واکمني.

څلورم څپرکی: دګاونډیو هیوادونو معاصر تاریخ ۶۳-۷۸

- د چین سره پېژندګلوي.
- د پاکستان لنډ تاریخ.
- ایران د پهلوي په پیر کې.
- د ازبکستان جمهوریت.
- د تاجکستان جمهوریت.
- د ترکمنستان جمهوریت.

لومړی څپرکی

د **احمدشاه بابا** د واک ته رسېدو نه وړاندې د **افغانستان** اقتصادي، ټولنيزه او سياسي اوضاع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا واک ته تر رسېدو وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیزې اوضاع سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- له احمدشاه بابا وړاندې د فکري غورځنګونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا د واکمنۍ څخه وړاندې د هېواد له ملي او مبارزو څېرو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنيز او سياسي اوضاع

د کندهار د هوتکيانو دولت ۱۷۰۰، ۱۷۳۸ ز کال پورې

په دې سرليک کې د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې لاملونه تر څېړنې لاندې نيسو.

زده کوونکي به دې پوهېږي چې په شپاړلسمه زېږديزه پېړۍ کې زموږ خاوره د ناوړه سياسي پېښو قرباني شوه. د **سلطان حسين بايقرا** له مړيني سره د ګډوډيو لاره هواره شوه او د **شيبانيانو** په لاس د **هرات** تيموري دولت له منځه لاړ. په **فارس** کې د **صفوي شاه اسماعيل** په لاس د **صفويانو** د واکمنی بنسټ کېښودل شو. په **هند** کې د **ګورګاني** شهزادګانو نه يو تن **محمد بابر** د **بابري** دولت بنسټ کېښود. په دې توګه په شمال، لوېديځ او سوېل ختيځ کې **بابري**، **صفوي** او **شيباني** دولتونه جوړ شول. دا ټول واکمنان زموږ د هېواد د پرمختګ د مخنيوي لاملونه ګڼل کېدل. د جغرافيايي سيمو وېش، زموږ خاوره کابو دوه نيمي پېړۍ له تدريجي ودې ليرې وساتله. په دې موده کې زموږ هېواد د نورو هېوادونو په منځ کې د جګړو ډګر و او د هغو هېوادونو فرهنګي ارزښتونو په فرهنګي حوزه کې په موږ اغيز وکړ. د لښکر ايستلو لګښتونو کورنی ستونزې ورځ په ورځ زياتوالی موند. خلکځ اړ شول چې د سفر أسانتياوې برابرې کړي.

دې لاملونو د برغلګرو په وړاندې مساعد شرايط رامنځ ته کړل. مخالفتونه يې له کرکې څخه تر انزجاره ورسېدې او په پايله کې د خپلواکۍ غوښتنې احساساتو شدت پيدا کړ.

بايزيد انصاري — خوشحال خان خټک — ميرويس نيکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي مبارزې د پټو کړنو نه پیل او د ښکېلاک پر ضد یې لمن اوږده شوه. د خلکو پاڅونونه د لومړي ځل لپاره په **هرات**، **کندهار**، **اندخوی** او **بلوچستان** کې پیل شول. سره له دې چې پاڅونونه په یو ځای کې غلي کېدل او په بل ځای کې راپورته کېدل خو په عمومي ډول یې غلي کېدل ناشونې وو.

په ختیځو ولایاتو کې د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه پیل شول، چې د ختیځو کرښو او یا سرحدي سیمو میشتو زیاترو قومونو په کې برخه اخیستې وه. دا رنګه سیاسي غورځنګونو که څه هم خپلواکي ترلاسه نشو کړای ولې د هغو سېمو خلکو ته یې الهام ورکړ، چې د **روښانیانو** د نهضت تر نامه لاندې خوځښت د دې خاورې په تاریخ کې را پیدا او ځانګړې ونډه یې ترسره کړه. د روښانیانو د نهضت مشري د **بایزید انصاري** د **شیخ عبدالله انصاري** د زوی په غاړه وه. هغه د مغلي حکومت د استبداد پر ضد مبارزې ته خلک راوبلل. د روښانیانو خوځښت په سیاسي او مذهبي ځانګړتیاوو ولاړ و. یو تن د هغه نهضت د مخالفینو نه **اخند درویزه** و چې د **پیر روښان** پر ضد یې تبلیغونه په لاره واچول پیر روښان تر هغې مودې چې د مرګ تنده نه وه لیدلې خپلو مبارزو ته یې دوام ورکړ.

د **خوشحال خان خټک** پاخون بل سیاسي حرکت و چې زموږ د خلکو په راویښولو کې اغېزناک شو او زموږ په معاصر تاریخ کې د **خټکو** غورځنګ په نامه شهرت درلوده چې زموږ د هېواد په تاریخ کې ځانګړی ځای لري. په خپله خوشحال خان یو فرهنګي او پوځي سړی و. د خپل ژوند ځلور کاله یې په بند کې تېر کړل. له خلاصېدو نه وروسته یې بیا د خپل قوم مشري په لاس کې ونیوله. د نوموړي مبارزې تر مرګه پورې چې کابو اتیا کلن و دوام وموند.که څه هم د خپلواکۍ غوښتونکو مبارزې د هېواد په ختیځو سیمو کې کله ناکله په وقفه یې ډول له منځه تللې، خو په **اتلسمه پېړۍ** کې یوځل بیا **میرویس خان نیکه** د یرغلګرو د له منځه وړلو په موخه پاخون وکړ، چې زموږ د هېواد په تاریخ کې د **کندهار** د پاخون په نوم یاد شوی دی.

میرویس خان نیکه په (**۱۷۰۹**) زیږدیز کال کې د **ګرګین** د ظلمونو او د صفویانو د حاکمیت په وړاندې د کندهار ښار د خلکو پاخون وهڅوه او د دې پاخون په پایله کې یې، د **هوتکیانو** خپلواک دولت جوړ کړ چې همدې دولت وکړای شول د **احمدشاه بابا** سیاسي اقتدار ته لار هواره کړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د پیر روښان غورځنګ څرنګه غورځنګ و او په کومو سیمو کې رامنځ ته شو بحث وکړي، دویمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې د خوشحال خان خټک پاخون د کومو سیمو په سیاسي راویښتوب کې اغېزناک و او دریمه ډله دې د هوتکیانو د خوځښت په اړه بحث وکړي، د بحثونو پایلې دې د هرې ډلې استازي په ټولګي کې ولولي.

پوښتنې

۱- ولې سیمه ییزې واکمنې منځ ته راغلې؟
۲- کومو دولتونو خپل فرهنګي ارزښتونه زموږ د هېواد پر خلکو وتپل؟
۳- کوم لاملونه زموږ د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې د ذهنیت په روزنه کې اغېزناک وو؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د لویانو نه د نادر افشار په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د ابدالي احمدشاه له قدرت سره د تړاو ورکولو نه وروسته په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه بابا واک ته د رسيدو په وخت کې د هېواد ټولنيز وضعيت څنګه و؟

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا څخه وړاندې د سياسي شرايطو جزئياتو ته اشاره وشوه، په اوسني بحث کې د احمدشاه بابا د واک تر رسېدو ټولنيز حالت تر بحث لاندې نيسو.

د **شيباني**، **صفوي** او **بابري** يرغلګرو ځواکونو د ولکې په پايله کې د هېواد مرکزي دولت، سوداګري او کرنه له لاسه ورکړه. د **هرات** مکتب نور په دې باندې نه توانېده چې د ادب او صنعت کار مخ ته بوځي. د لښکر ايستلو لړېښتونه د دې خاورې پر خلکو باندې تېل کېدل. حاکمانو او افسرانو به يوځې کلاوو کې سوکاله ژوند درلوده. يوځي لښکرو نه د ښار په د ننه عسکري بارکو کې ځای په ځای وو. شنه او ښېرازه څرځايونه وسله والو ځواکونو ته ځانګړي شوي وو او يوځيانو د خپلو ستوماني لرې کولو لپاره د تفريح ځايونو او بڼونو څخه ګټه پورته کوله.

پورتنيو مسايلو ته په پام سره زموږ هېواد مرکزي حکومت نه درلود. د اوبو لګولو سيستمونه او بندونه چې پخوا موجود و د پرله پسې جګړو په پايله کې وران او له منځه ولاړل. په دې حالاتو کې جدي خطر زموږ خاوره ګواښله.

په هېواد کې د زياترو خلکو بوختيا **کرنه او مالداري** وه. د شنو دښتو شتون، د څارويو روزنه او زياتوالی هڅاوه. د مالدارۍ کسب په هغه مهال کې د ټولنيزو کسبونو يوه مهمه برخه جوړوله. د څارويو په روزنه کې ځانګړې پاملرنه اس، اوښ او غوا ته کېده. دا څاروي د ډېر شهرت لرونکي وو.

خرمن جوړول، صابون جوړول، غالی اوبدل او ټغر اوبدل هم د سوداګرۍ بله برخه او د ټولنیزو بوختیا ښکارندی وه. په ټولنیز حالت کې اخیستل او پلورل د جنس په جنس په ډول وه، ولې پیسې او سکې هم د ګټې وړ وی.

پورتنی انځور د احمد شاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې ټولنیز حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د ملي حکومتونو په اړه او دویمه ډله دې د خلکو د بوختیا په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتنې:

۱- ټولنیزو بدلونونو ولې په سستۍ سره حرکت کاوه؟
۲- د یرغل په پایله کې زموږ په خاوره کوم ډول ټولنیز زیانونه منځ ته راغلل؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د لویانو نه د سیل ځایونو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمدشاه بابا واک ته له رسیدو څخه وړاندې اقتصادي حالت څنګه و؟

تېر لوست ټولنیز حالت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې اقتصادي حالت څیړو.

د هېواد اقتصادي حالت په ١٦- ١٧ پېړیو کې کابو ښه نه و. **کرنې**، **مالدارۍ** او **لاسي صنایعو** د اقتصاد درې مهمې ځانګې جوړولې. د دې ځمکې اقلیم او خاوره د ځینو نباتاتو د کښت لپاره مساعده وه. ولې یرغلونو ټول د کرنې سیستمونه له مینځه یوړل. خلک له اسلام څخه په پېړیو وړاندې په کرنه بوخت وو. د دې ځای د خلکو بله بوختیا مالداري جوړوله.

د پردیو د یرغلونو نه وړاندې د ځارویو په ډېرښت او روزنه کې کوښښونه کېدل. د لاسي او حرفه یي صنایعو په برخه کې او د پردیو یرغلونو څخه وړاندې نظامو، خلک هڅول چې د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې، مسو او سربو په راویستلو لاس پورې کړي. زرګرو، مسګرو او د صنایعو ټولو مالکانو، د خلکو د اړتیاوو په تولید کې ګام پورته کاوه.

په سوداګرۍ کې نښلوونکو واټونو او لارو فوق العاده ارزښت درلوده، د پردیو یرغلونو څخه پخوا په ١٦- ١٧ پېړۍ کې صادرات او واردات د **هند**، **چین**، **ایران** او **ماوراءالنهر** له هېوادونو سره په زیاته کچه کېدل. هغه مهال کې د **کندهار** او **هرات** ښارونه سوداګریز مرکزونه ګڼل کېدل. د کندهار ښار سوداګریز ارزښت په دې کې و چې له هغه ښار څخه سوداګریز کاروانو نه تېرېدل. یو مهال د کندهار ښار د **هند دروازې** په نامه یادېده، له همدې امله زیاتې جګړې د وخت د ځواکمنو هېوادونو په منځ کې د کندهار د پوره نیولو په موخه رامنځ ته کېدې. د پردیو د یرغلونو او د هېواد له تجزیې څخه وروسته، اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکزونه له منځه لاړل. په ښارونو کې اقتصادي فعالیتونه او د خلکو کارونه په ټپه ودرېدل او په پایله کې اقتصاد ته ډېر تاوان ورسېده چې دې حالت تر **اتلسمې پېړۍ** او د **ابدالیانو** د دولت تر رامنځته کېدو پورې دوام وموند.

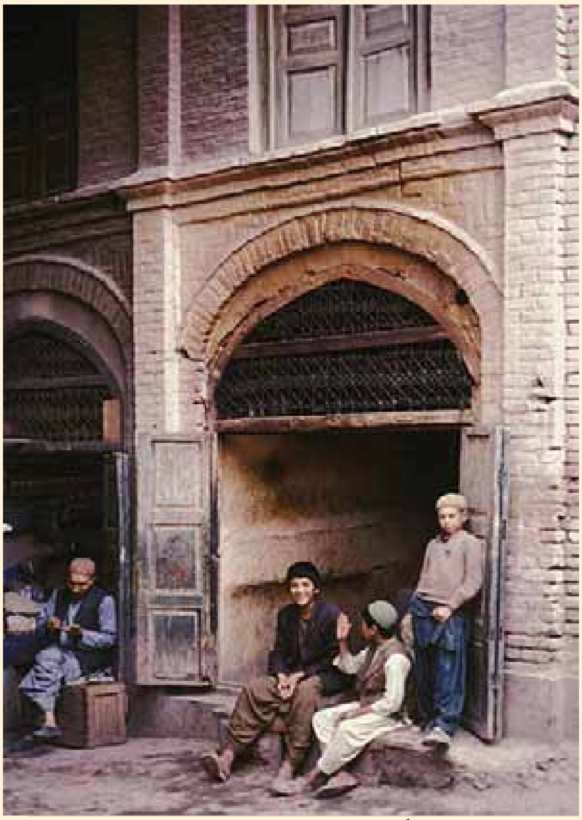

پورتنی انځور د احمد شاه با با د واک ته د رسېدو نه وړاندې اقتصادي حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې د هېواد په اقتصادي وضعه او دویمه ډله دې د اقتصادي فعالیتونو په مهمو ځانګو باندې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازی نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– ولې پیسې ضرب ووهل شوې؟

۲- د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې کومو ښارونو له اقتصادي امله ځانګړې ارزښتونه درلودل؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له لویانو څخه د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې او داسې نورو شیانو د را ایستلو دلیل ویوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د افغانستان تاريخي پېښې له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا له شخصيت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا د اداري د ځرنګوالي، اصلاحاتو او د نظامي سفرونو د موخو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا د ځای ناستو د اداري د ځرنګوالي سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د افغانستان په وړاندې د انګريزانو د ښکيلاکي سياست سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- پر افغانستان باندې د انګريزانو د يرغلونو د لاملونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا څنګه یوځل بیا افغانستان را ژوندی کړ؟

تېر لوست د احمدشاه بابا په وسیله د سیاسي واکمنی ته تر رسېدو وړاندي اقتصادي حالت وغيره، په دې لوست کې د هېواد بیا رغونه مطالعه کوو.

احمدخان د **زمان خان** زوی او د **دولت خان سدوزايي** لمسی په **۱۷۲۲** زیږدیز کال چې د ۱۱۰۱ هجري لمریز سره برابر دی په **هرات** کې زیږېدلی دی. په پنځه ویشت کلنی کې د **شېر سرخ** زیارت په جرګه کې واک ته ورسېد. د غنمو وږی د **کابلي صابر شاه** له خوا چې یو دینداره شخص و د نوموړي په پټکی کې د شاهي سمبول په عنوان وتومبل شو. په دې توګه **احمدشاه بابا** واک ته ورسېد. نوموړي له ټاکل کېدوځخه وروسته لاندې ټکي د موخو په توګه په پام کې درلودل:

۱. د مرکزي قدرت بیا جوړول او یووالی.
۲. د افغانستان د طبیعي پولو امن، چې له **امو سیند** ځخه یې د **سند** او **هند** تر سینده پورې اوږدوالی درلود.

احمدشاه بابا په څینو کارونو لاس پورې کړ. هېواد ته یې له سیاسي او اقتصادي اړخه یووالی ور وبانښه. د قبایلو ترمنځ اختلافونه یې له منځه یوړل. خلک یې وهڅول چې د هېواد په ګټو او تاوانونو کې سره شریک شي.

چارواکو ته د مشورې ورکولو لپاره یې د مشرانو د تلپاتي جرګې بنسټ کېښود. د دې پروګرامونو د پلي کولو او موخو ته د رسېدلو په موخه یې، د مذهبي ډلو ملاتړ په پام کې ونیوه. د خپل ټولنیز دریځ د ټینګښت لپاره یې د خیښنی د اړیکو په ټینګښت لاس پورې کړ. احمدشاه بابا د ښه استعداد په درلودو سره په ټولو برخو کې زیار وایست او د دولت د چارو د پرمخ بیولو په لاره کې یې ډېرې ستونزې وګاللې.

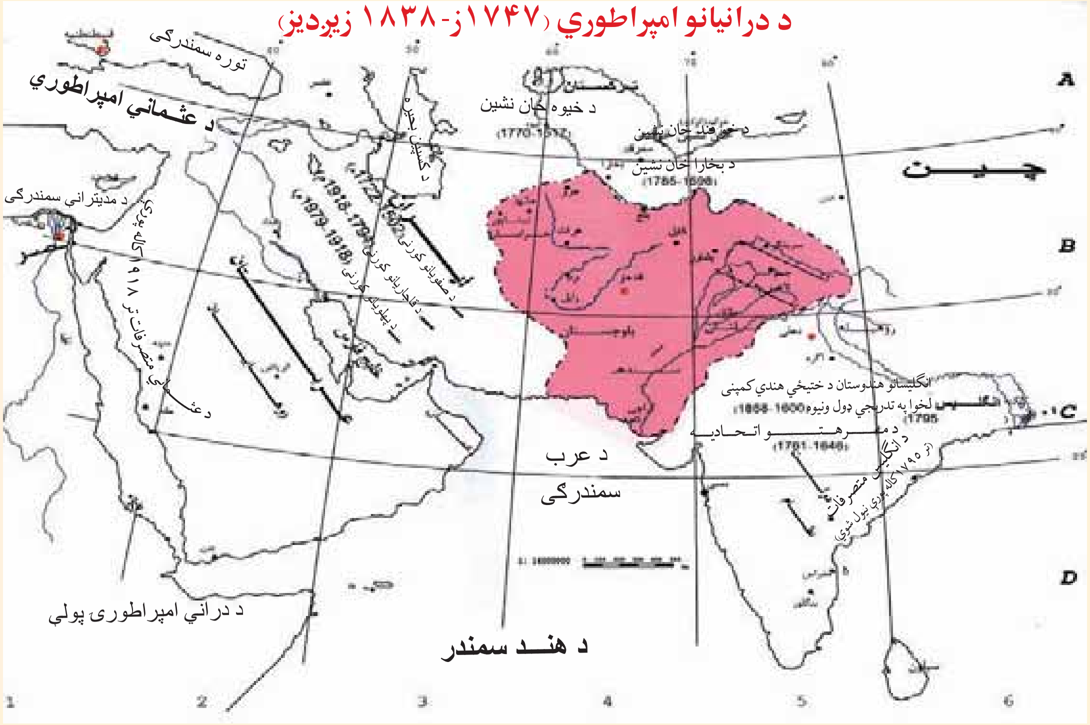

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کابلي **صابر شاه** د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د سیاسي او اقتصادي مسایلو په تنظیم کې د احمدشاه بابا د ونډې په اړه په خپلو منځو کې سره بحث وکړي.

پوښتنې:

۱– ۱احمدشاه بابا په لنډه توګه راوپېژنئ؟

۲- د احمدشا بابا موخې کومې وې؟

۳- د احمدشاه بابا د شخصیت بېلابېل اړخونه تشریح کړئ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د موخو په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمدشاه بابا اداري اصلاحات او پوځي فعالیتونه

د کندهار سرپټې بازار

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا لخوا د هېواد بیا جوړول ولوستل شول، په دې بحث کې د احمدشاه بابا په لاس ترسره شویو اداري او پوځي اصلاحاتو باندې رڼا اچوو.

اداري اصلاحات:

احمدشاه بابا په اداري، پوځي او مالي جوړښت کې اصلاحات راوستل، وزیران یې وټاکل، د مشرانو جرګه یې جوړه کړه، د حکومت ډول یې د ټولو اسلامي هېوادونو په څېر مطلقه سلطنت و، د مشرانو په جرګه کې نهه یوهو کسانو غړیتوب درلود چې د تصمیم نیولو لوړ ځای و.

د نظام اداري جوړښت یې له درې ګونو قواوو (**اجرائیه**، **مقننه او قضائیه**) څخه جوړ و. قضایي قوې پوره خپلواکي درلوده. د هېواد عواید یې د مالیاتو د ټولولو، غنیمت مالونو، جنګي غراماتو او د پاچاهانو د تحفو نه ترلاسه کول.

د احمدشاه بابا خزانه له سرو زرو، ګاڼو او قیمتي ډبرو نه ډکه وه. د نوموړي د مهمو کارونو څخه د **کندهار** ښار نوي ودانۍ او د **خلم** ښار جوړول دي. **معمارۍ**، **حکاکۍ** او د **انځورګرۍ** حرفو په دې وخت کې د پام وړ پرمختګ کړی و.

پوځي فعالیتونه:

احمدشاه بابا په پوځي برخه کې ځانګړی استعداد درلود. د افغانانو د هېواد پالنې احساسات يې هڅول. خلکو ته يې ځواکمنتیا او خو ځښت وربښه. په دې توګه بريالی شو چې سیاسي يووالی ټينګ کړي او هېواد خپلو طبیعي پولو ته ورسوي. د احمدشاه بابا په پوځ کې دوه ډوله سرتېري وو، يو ډول يې **منظم** او بل يې **نامنظم** ځواک وه چې د **قومي ځواک** په نامه يې شهرت درلوده. د احمدشاه بابا په واکمنۍ کې د عسکرو شمير په منځني ډول **سل زره** تنو ته رسېده. قومي ځواکونه د خدمت په مهال له ماليې ورکولو نه معاف کېدل. د هېواد ټول عايدات **يو ديرش ميليونه** روپيو ته رسېدل چې له نيول شويو سيمو څخه لاس ته راتلل.

احمدشاه بابا په درې ګونو لورو کې وسله وال ځواکونه وګمارل. تر ټولو مهمه جګړه يې د **هند** په لوري د **پاني پت** په نامه شهرت لري، چې په پايله کې احمدشاه بابا د اتل په توګه راڅرګند شو. افغاني ځواکونو ډېر زيات غنايم لاسته راوړل. د نظم منځ ته کولو په موخه، احمدشاه بابا دوه ځله د لويديځ په لور لښکر وايستل چې په پايله کې نوموړي ته ډېر برياليتوبونه ور په برخه شول. احمدشاه بابا د پولو د ټاکلو په موخه د شمال په لوري هم لښکر وايست او برياليتوبونه يې په نصيب شول او د امو سيند يې د دواړو حکومتو ترمنځ د طبيعي پولې په توګه وټاکه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې احمدشاه بابا په اداري او پوځي اړخو کې ولې ګام پورته کړ، او دويمه ډله دې د نهه کسيزې شورا د دندې په اړه په خپلو منځو کې خبرې وکړي، د خبرو اترو پايله دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتنې:

۱- د احمدشاه بابا د حکومت په اړه څه پوهېږئ؟
۲- د احمدشاه بابا د سلطنتي نظام ارزښت په څه کې و؟
۳- د احمدشاه بابا په وسله وال پوځ کې څو ډوله سرتېري وو؟
٤- د احمدشاه بابا وسله وال پوځونه په کومو لورو وګمارل شول؟
۵- د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال د هېواد عايدات له کوم اړخه تامين کېدل؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه څه پوهیږئ؟

د احمدشاه بابا مقبره په کندهار کې

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا په اداري او پوځي اصلاحاتو رڼا واچول شوه، په دې سرلیک کې د هغه د کارنامو او د مړینې وخت ته کتنه کوو.

احمدشاه بابا د معاصر افغانستان د بنسټ ایښودونکي په توګه، د دې خاورې په جوړښت او د قومونو ترمنځ د یووالي په رامنځ ته کولو کې بریالی شو. له همدې امله د ځانګړي ځای له درلودو نه برخمن و. نوموړی هغه پاچا و، چې تاج یې پر سر نه ایښوده، تشریفات یې نه خوښېدل، پټکی یې تاړه او د څمکې پر مخ کښیناسته. هغه له خلکو سره نیغه اړیکه درلوده. د سوله ییز شخصیت په توګه یې د خلکو په شخړو کې پریکړې کولې. په ورین تندي یې له خلکو سره خبرې کولې. زړور، او هیواد پالونکی سړی و. په نړیوالو چارو کې یې له عدالت څخه کار اخیست. کړکېچونه یې په سوله ییز ډول حلول. احمدشاه بابا په سیاست کې د نرمښت پلوی و او تل به یې د دوستۍ له لارې چلند کاوه. سره له دې چې د خاورې د پراخوالي هوډ یې درلود، له وینو تویولو نه یې ډډه کوله. د ده د ښو او نیکو اخلاقو له امله ورته د **بابا** لقب ورکړل شوی دی.

احمدشاه بابا له شپږ ویشت کاله واکمنۍ څخه وروسته د هغې ناروغۍ له کبله چې ده ته ورپېښه شوې وه د یو پنځوس کلو په عمر ۱۱۵۱ لمریز کال چې د (۱۷۷۳) زیږدیز کال سره سمون لري له نړۍ څخه سترګې پټې کړې او د **کندهار** ښار د **مبارکې خرقې** په انګړ کې خاورو ته وسپارل شو.

په کندهار کې د احمد شاه بابا جومات

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.
لومړۍ ډله دې له نیول شویو هېوادونو سره د احمدشاه بابا په ښه چلند رڼا واچوي.
دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د تګلارې او د نوموړي د مړینې کال په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱- احمدشاه بابا له څومره مودې وروسته او د څو کلو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې؟
۲- د احمدشاه بابا ښېګڼې چې د هېواد واکمنۍ په اړه وې تشریح کړئ.
۳- د احمدشاه بابا ځانګړې صفتونه کوم وو؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د ښېګڼو په اړه چې هغه پرې باور درلوده، له لویانو څخه معلومات لاس راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې تیمورشاه شل کاله واکمني وکړه؟

تېر لوست د احمدشاه بابا د ښېګڼو او د مړیني روښانولو ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې د تیمورشاه شل کلنه واکمني څېړل کېږي.

تیمورشاه چې په ۱۱۲۰ هجري لمریز (۱۷۴۲ زیږدیز) کال کې زیږېدلی و د پلار د پاچاهی پر مهال د **هرات** ولایت والي و. هغه تعلیم لرونکی او د دري ژبې شاعر و. د هغه وخت له دود سره سم تیمورشاه د پلار تر مړینې وروسته په **کندهار** کې د پاچاهی مقام ته نوماند شو. د **شهزاده سلیمان** نه د وزیر **شاه ولي خان** ملاتړ د دې لامل شو چې شهزاده سلیمان پاچاهی ته ورسیږي. پدې وخت کې تیمورشاه کندهار ته ورسېد او د ناراضه مخورو له خوا یې د لمسولو په پایله کې وزیر شاه ولي خان ووژه او شهزاده سلیمان له پاچاهی څخه لاس واخیست.

د تیمورشاه د واکمنی پیر په بریاوو او هوساینو کې تېر شو، په دې وخت کې په ځینو سیمو کې پاڅونونه وشول، نوموړی بریالی شو چې خپل مخالفین له منځه یوسي او له هغو پولو نه دفاع وکړي چې ده ته په میراث پاتې شوي وې. یوازې د **بخارا** د واکمن **شاه مرادبیک** سره چې د **امو سیند** په سوبل یې د یرغل قصد درلوده په جنګ اړ شو، خو د مخورو مشرانو په منځګړیتوب سره سوله وشوه او امو سیند د دواړو هېوادو ترمنځ پاکلي حد وټاکل شو. د دې مرحلې ځانګړتیا د پولو ساتنه وه. تیمورشاه ته چې کوم دولت په میراث پاتې شوی و بې له کوم بدلون څخه یې وساته. تولو نښتو دفاعي ارزښت درلود. نوموړی له ټولو ګاونډیانو سره د ښه ژوند کولو پلوی و. د تیمورشاه تیر وتنه دا وه چې محلي سیمې یې د خپلو زامنو تر منځ وویشلې.

تیمورشاه له خپلې شل کلنې واکمنی څخه وروسته په ۱۷۹۳ زیږدیز کال په کابل کې له دې نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه سترګې پټې کړې او د **کابل** په مرکز کې د کابل سیند سویلي خوا ته څېرمه خاورو ته وسپارل شو.

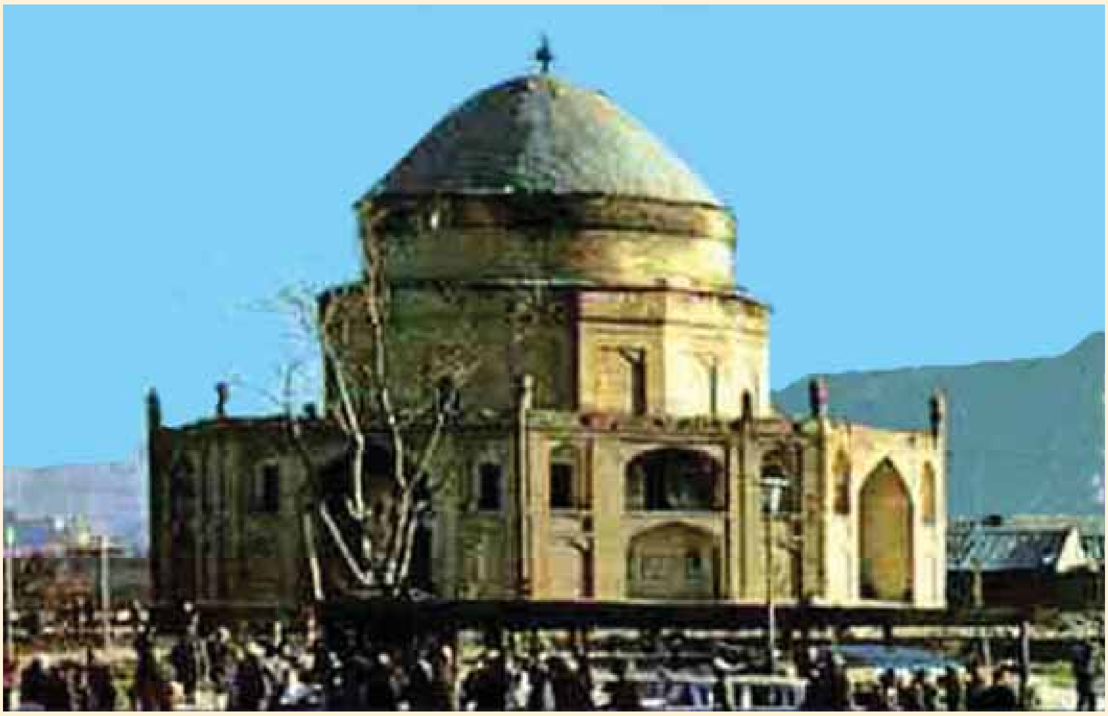

په کابل کې د تیمورشاه مقبره

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې فرهنګي پرمختیا وڅېړي، دویمه ډله دې د **تېمورشاه** د قلمرو د وېش لاملونه د ده د زامنو ترمنځ مطالعه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- په کندهار کې د چا ملاتړ د **شهزاده سلیمان** د واک ته د رسېدو لامل وګرځېد؟

۲- د احمدشاه بابا په پاچاهی کې د ولیعهد په اړه څه دود او دستور و؟

۳- د تېمورشاه د واکمنی سیاسي ځانګړتیا څه وه؟

٤- د تېمورشاه کومې تېروتنې د هغه د امپراتورۍ د ماتې د چټکوالي لامل وګرځېد؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د تېمورشاه د شخصیت او کارنامو په اړه له خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه زمان د واکمنۍ تګلارې پېژنئ؟

تېر لوست د تیمورشاه واکمنۍ ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې هڅه کیږي د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې وڅېړل شي.

شاه زمان د پلار له مړینې سره سم ټول ورونه د کابل ښار ته راوبلل. د **سردار پاینده محمد خان** په ملاتړ یې چې د **بارکزیو** د قوم مشر و، د تاج او تخت غوښتونکي بندیان او په خپله یې په ۱۷۹۳ زیږدیز کال کې چې له ۱۱۷۱ لمریز کال سره سمون لري د واکمنۍ اعلان وکړ. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال د نړۍ لویه سیاسي پېښه (**د فرانسې لوی انقلاب**) رامنځ ته شو چې لاس ته راوړنه یې یوازې د فرانسې هېواد ته محدوده نه شوه بلکې ټوله نړۍ یې ونیوله.

کورني او بهرني تاریخ لیکوونکي، شاه زمان یو هوښیار، فعال، زړور او حوصله لرونکی سړی بولي. د یوې جګړې په پای سره به یې بلې ته ورداننګل. خلکو د **تیمورشاه** د نورو زامنو په پرتله شاه زمان ته ډېر درناوی کاوه. نوموړي کابو د نیمايي پېړۍ امنیت په پای کې سیاسي واک لاس ته راوړ. د امنیت د ټینګولو په موخه یې تصمیم درلود چې مرکزیت پیاوړی کړي. د دې موخې په پلي کولو کې د هېواد دننه او بهر له ستونزو سره مخامخ شو. کورنیو سیالي کوونکو او د واک غوښتونکو له یوې خوا او د قبیلوي مشرانو او مخورو له بلې خوا په سیمه کې په ښکاره او پټه لاسوهنې پیل کړې او د بهرني دښمنانو استخباراتي شبکو پرو پاګند په ټول زور او ځواک

سره د شاه زمان پر ضد پیل شوې. **رنجیت سنګ** او پردي پلوو شاه زمان ته په کورنیو چارو کې د پام وړ ستونزې پیدا کړې. په لوېدیځ کې **قاجار فتح علی شاه** هم د شاه زمان د وروڼو ترمنځ له مخالفتونو او بېلتون نه ګټه پورته کړه او په مالي او پوځي مرستو یې **شهزاده محمود** په **هرات** کې وهڅاوه.

د مخورو او بانفوذه خلکو خپه کول، په سیمه کې ښکاره او پټو لاسوهنو او کورنیو خپل منځي مخالفتونو، د **وزیر فتح خان** په نږدې ملتیا سره د **شاه محمود** واک ته د رسېدو لپاره حالات چمتو کړل.

له لړ څه ناخه مقاومت څخه وروسته شاه زمان **کابل** د **پېښور** په تکل پرېښود، خو د لارې په اوږدو کې د نورو ملګرو سره د **ملا عاشق الله شینواري** له خوا ونیول شو او ړوند کړی شو او وروسته د څارنې لاندې د کابل ښار ته راوستل شو په دې توګه د شاه زمان حاکمیت پای ته ورسېد او **شهزاده محمود** واک لاس ته راوړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه زمان د واکمنۍ د ځرنګوالي او دویمه ډله دې د کورنیو بغاوتو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې:

۱- د شاه زمان د شخصیت په اړه څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د شاه زمان واکمنۍ د نړۍ له کومې پېښې سره سمون درلود؟
۳- د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ ستونزې کومې وې؟
٤- د سیمې د هېوادو د پټو او ښکاره لاسوهنو موخې وواياست؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د سیمې د هېوادو د لاسوهنو او کړنلارو په اړه د مشرانو نه پوښتنه وکړي او د معلوماتو د لاس ته راوړلو نه وروسته دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد؟ د شاه محمود لومړی ځل واکمني (۱۸۰۱-۱۸۰۴ زیږدیز)

په تېر لوست کې موږ د شاه زمان د واکمنۍ په اړه زده کړل. ایا پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد؟

شاه زمان د ښکیلاګرانو اصلي سیال بلل کېده. په دې توګه انګرېزانو په هغه وخت کې (**د نفاق واچوه او حکومت وکړه**) د سیاست نه په کار اخیستلو سره د سدوزیو ترمنځ د سیالۍ نه ګټه پورته کړه، غوښتل یې چې شاه زمان له منځه یوسي.

د هغوی پام د شاه زمان ورور **شهزاده محمود** او **بارکزي سردار فتح خان** ته چې **ایران** ته تښتېدلي وو، راوګرځېد.

د انګرېزانو په واسطه د توطیو په لار اچول او پول سیمه ییز ځواکونه له یو اړخه، د شاه زمان د ورونو ترمنځ نفاق له بله اړخه د دې زمینه مساعده کړه، چې **شاه محمود** واک ته ورسیږي. په همدې حالت کې د **انګلیس** استعماري سیاست پراخوالی مونده، د هېواد په لوېدیځ کې هم د **هرات** د وېش لېوالتیا د **قاجاري** دولت له لوري څرګندېده. په دې سربېره **شاه شجاع** د افغانستان په ختیځ کې او د **پنجاب** د **سکانو** حکومت په **پېښور** کې د نوموړي پر ضد په جګړه لاس پورې کړ.

د دې ترڅنګ د شاه محمود د دولت د ماتې په موخه د **عبدالرحیم خان غلجايي** په مشرۍ ستر ځواک د **غزني** په لوري حرکت وکړ، چې د شاه محمود د ځواکونو له خوا د ماتې سره مخامخ شو. د دې لپاره چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې خلک د شاه محمود له اداري نه خپه وو، په پاخون یې لاس پورې کړ او نوموړی یې د کابل په **بالاحصار** کې محاصره کړ، **شجاع الملک** کابل ته راننوت او د **بابر** په بڼ کې استوګن شو. په همدې وخت کې **وزیر فتح خان** له خپل لښکر سره د شاه محمود د خلاصون لپاره له **بامیانو** نه راورسېد، خو د **مختارالدوله** په مشرۍ د شجاع الملک لښکر په **قاضي کلا** کې د هغو مخه ونیوله او فتح خان له ماتې وروسته د **کندهار** په لور شاتګ ته اړ او د شاه محمود له زوی **کامران** سره یوځای شو، د شاه محمود له ماتې او تسلیمېدو نه وروسته شجاع الملک بالاحصار ته ننوت او خپله واکمني یې اعلان کړه.

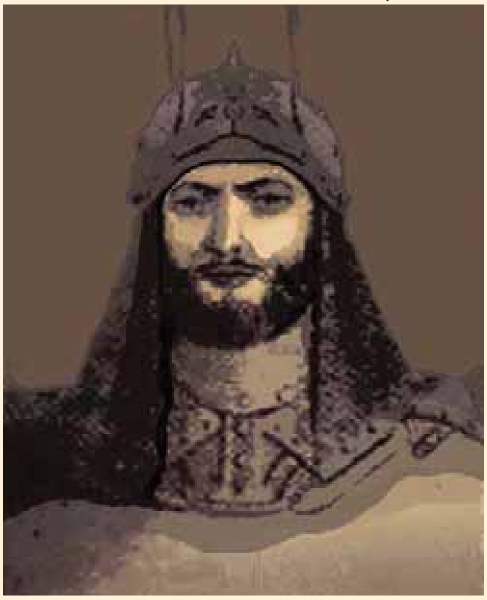

وزیر فتح خان

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پدې اړه خبرې وکړي چې انګرېزانو (د نفاق واچوه، حکومت وکړه) له سیاست څخه ځنګه ګټه پورته کوله؟ او دویمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې خپل منځي نفاق، افغانستان کوم لور ته راکاږه.

پوښتنې:

۱- کوم لاملونه سره یو شول او د شاه محمود د واک ته رسېدو لاره یې هواره کړه؟

۲- شاه محمود د خپلې واکمنۍ په وخت له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟

۳- شجاع الملک ځنګه واک ته ورسېد؟ توضیح یې کړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شجاع الملک د شخصیت په اړه له لوبانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع د لومړي ځل د واکمنۍ څرنګوالی له (۱۸۰۵ نه تر ۱۸۰۹ زېږدیز کاله پورې)

په تېر لوست کې مو د شاه محمود د واکمنۍ څرنګوالی او ستونزې مطالعه کړې، په اوسني لوست کې د شاه شجاع د لومړي ځل د واکمنۍ لاملونه تر څېړنې لاندې نیسو.

کله چې د **شاه محمود** په لاس **شاه زمان** ړوند شو، د خلکو زړه بدوالی د شاه محمود په وړاندې ډېر شو او د **شاه شجاع** د فعالیتونو لپاره لار خلاصه شوه. هماغه و چې نوموړي د **کابل** د خلکو په بلنه پلازمېنې ته راننوت او د هېواد چارې یې په لاس کې واخیستې. له کومه خایه چې د افغانستان خلک د کورنیو جګړو نه په تنګ شوي وو، د هېواد د امنیت غوښتونکي وو. شاه شجاع په یو لړ کارونو لاس پورې کړ، تر څو چې د خلکو هیلې پوره کړي، د بېلګې په توګه خپل ورور شاه زمان یې خوشې کړ. د خپل ورور مخالفین یې وځپل او د هغو له ډلې یې **عاشق شینواری** په دار وځړاوه.

هغه د **بارکزایو** ورونو په پخلا کېدو لاس پورې کړ او د اړیکو د ټینګولو لپاره یې د **دوست محمد خان** خور ځانته واده کړه. **وزیر فتح خان** ته یې د هېواد په اداري چارو کې برخه ورکړه، خو بیا هم دې کار تر ډېرې مودې دوام ونکړ. وزیر فتح خان د شاه شجاع پر ضد د هېواد په بیلابیلو سیمو کې په لمسون لاس پورې کړ، خو ګټوره پایله یې نه درلوده. په پای کې هغه مهال چې شاه شجاع په **کشمیر** او **پېښور** کې و، شاه محمود د خپلو پلویانو په ملاتړ له بند نه وتښتېده او د شاه شجاع ضد ځواکونه یې

راټول کړه او په پایله کې شاه شجاع په **ګندمک** کې له ماتې سره مخامخ او په دې توګه شاممحمود د دویم ځل لپاره پر تخت کښیناست.

شاه شجاع یو فرهنګي سړی او د دري ژبې شاعر هم و، چې د کلام بېلګه يې په لاندې شلوريزه کې تر سترګو کېږي.

مرغ دلم بـه یـاد وطـن گریـه می کند	این بلبل از فراق چمن گریه می کند
تا دل سفر گزید به چین دو زلف او	غربت کشیده بهر وطن گریه می کند

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په ټولګي کې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د مهموګامونو په اړه او دویمه ډله دې د شاه شجاع د ماتې په لاملونو خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– د شاه شجاع د واک ته رسېدو لاملونه وواياست؟
۲- د بارکزیو وروڼو سره د شاه شجاع د سولې پایله څه وه؟
۳- وزیر فتح خان د شاه شجاع په وړاندې په کومو کارونو لاس پورې کړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کونکي دې له لویانو څخه د پخلاینې دګټو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه محمود د دویمې واکمنۍ ځرنګوالي (۱۸۰۹-۱۸۱۸ ز)

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د لومړۍ واکمنۍ مهمې پاڼلې وڅېړلې، اوس د شاه محمود د دویم ځل واکمنۍ ځرنګوالی څېړو.

شاه محمود په دې بریالی شو چې د **وزیر فتح خان** په مرسته د دویم ځل لپاره د ملک ټول واک لاس ته راوړي. وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماده ګټه واخیستله او د خپل واک د ټینګوالي لپاره یې د ورونو ترمنځ د هېواد د ولایتونو په وېش لاس پورې کړ. دغه کار د شاه محمود د زوی **کامران** د ناخوښۍ لامل وګرځېده.

دغه مهال شاه محمود یوازې په **کابل** او **کندهار** کې واک درلود او د هېواد لوېدیځو پولو کې ناامني او ګډوډي وه. **شاه شجاع** د هېواد په ختیځو پولو کې خورا نفوذ او ځواک درلوده. د **سدوزیو** او **بارکزیو** ترمنځ سیاسي کشالې، قدرت ته له رسېدو نه پرته نورې ټولنیزې مسالې هم وې، چې دغه راز خبرې اترې د شاه محمود د اندېښنې لامل وګرځېده او خپل زوی کامران یې **هرات** ته واستاوه. نوموړي په هرات کې د وزیر فتح خان د ورونو پر ضد په غچ اخیستلو لاس پورې کړ، چې دده دا کار په ټول هېواد کې (له هرات نه تر کشمیره پورې) د تاوتریخوالي لامل وګرځېد. د دغې بلوا له مهمو محرکینو او عاملینو نه یو هم **دوست محمد خان** و.

نوموړی له **کشمیره کابل** ته راغی او د کابل په ښار کې یې شاه محمود د **غزني** په لور شاتګ ته اړ کړ. له دې پېښو سره جوخت د وزیر فتح خان د ورونو له خوا د ده د مرګ د غچ اخیستلو په موخه تاوتریخوالی زیات شو او د شاه محمود د ماتې لامل وګرځېد. په دې سره د شاه محمود د واکمنۍ دویم دور په ۱۸۱۸ زېږدیز کال کې پای ته ورسېده.

پورتنی انځور د هغه وخت د ښاري ژوند یوه برخه څرګندوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د شاه محمود واکمني تر کومه ځایه پورې غځېدلې وه او دویمه ډله دې د خپل منځي تاوتریخوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماده څنګه ګټه واخیستله؟

۲- د سدوزیو او بارکزیو د کورنیو ترمنځ تاوتریخوالي له کومه ځایه سرچینه واخیسته؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د مشرانو نه په دې اړه چې د سدوزیو په لړۍ کې کوموکسانو پر افغانستان حکومت کړی، معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره آشنایي لرئ؟

د امیر دوست محمد خان انځور

په تېر لوست کې مو د خپل منځي شخړو او جګړو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په دې لوست کې به د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ له څرنګوالي سره آشنا شئ.

وروسته له دې چې **دوست محمد خان** په تدریجي ډول خپل موقعیت په کابل کې ټینګ کړ د پاچاهۍ او امارت شرایط یې ځانته چمتو کړل، تر دې چې په ۱۸۳۵ زېږدیز کال کې د ده په سر د تاج ایښودلو مراسم په ډېره ساده توګه په **کابل** کې ترسره شول او نوموړي ته د **امیرالمؤمنین** لقب ورکړل شو.

امیر په لومړي ګام کې بې اعتماده کسان له واک نه ګوښه او پر ځای یې خپل زامن وګومارل، وروسته یې د **سکانو** پر ضد جګړې ته ځان چمتو کړ. د دې جګړې د ترسره کولو لپاره یې مخکې د سوداګرو، هتې والو او نورو قشرونو نه اعانه راټوله کړې وه. د خپلې خوښې پنځوس زره پیاده او لس زره سپاره سرتېري یې په (۱۸۳۵) زېږدیز کال د **پېښور** په لور وخوځول. **سلطان محمد خان** د لس زره باجوړي سرتېرو په درلودو سره د **امیر د اردو** یوه برخه وه. ددغو ځواکونو خوځېدو د **رنجیت سنګ** په ځواکو کې لویه وېره پیداکړه. رنجیت سنګ حاضر شو، چې د تازه دمو افغانانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي نو یو پلاوی یې د **هارلان** په مشرۍ د امیر حضور ته واستاوه. هارلان دنده درلوده چې په هره توګه وي په افغاني لښکرو کې نفاق او درزونه واچوي. د نوموړي پلاوي تر هرڅه دمخه د امیر ورور سلطان محمد خان ته پام شو او د پېښور د حکومت د وعدې په ورکولو سره یې پر سکانو د یرغل او جګړې نه مخ وګرځاوه. سردار سلطان محمد خان د لس زره سرتېرو په ګډون د شپې له خوا د امیر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو نه بېل او له دښمن سره یوځای شو. امیر دوست محمد خان د دې وضعیت په لیدو شاتګ ته اړ او **کابل** ته راستون شو.

په ۱۸۳۶ زیږدیز کال کې د **هند** د نوي وایسرا په توګه د **لارد اکلنډ** د ټاکل کېدو نه وروسته امیر دوست محمدخان دده په نوم مکتوب ولیکه او په ضمن کې یې د پېښور په مسالې ټینګار وکړ، په دې لاره کې د **انګرېزانو** د دولت د مرستې غوښتونکی شو. نوي وایسرا د امیر د لیک په ځواب کې ولیکل چې د **برتانیې** حکومت د دې هیله مند دی چې د **افغان** او **سک** دولتونه دې د سولې له لارې خپلې مسالې هوارې کړې او برتانیا د نورو هېوادو په کورنیو چارو کې لاسوهنه نه کوي. او تر څنګ یې د (**الکساندر برنس**) په مشرۍ یو پلاوی په ښکاره د سوداګریزو مسالو د څېړلو په نامه کابل ته ولېږه. امیر دوست محمد خان کابل ته د **انګلیسي** پلاوي په راتګ ډېر خوښ شو او هیله من و چې یو لړ مسالې د پېښور د مسالې په ګډون د خبرو اترو له لارې حل کړي، خو د امیر د غوښتنو په خلاف یې د انګرېزانو د پلاوي نه د پام وړ ځواب لاس ته را نه وړ.

د دې لپاره چې برتانیا د افغانستان په اړه د **روسیې** او **ناپلیون** د پالیسی او موخو نه په وېره کې و له افغانستان سره یې خپله مینه وښودله. امیر دوست محمد خان د انګرېزانو د دې سیاست سره چې پېښور د رنجیت سنګ له ځواکونو څخه تش شي هوکړه وکړه، خو انګرېزانو افغانستان ته د روسي پلاوي راتګ بهانه کړه او له امیر دوست محمد خان سره یې اړیکې وشلولې او له **شاه شجاع** او **رنجیت سنګ** سره یې خپلې اړیکې ټینګې کړې. شاه شجاع چې په لودیانه کې د انګرېزانو تر سیورې لاندې ژوند کاوه، د هغوی سره په خبرو اترو بوخت شو او انګرېزانو دی د خپل یرغل مخکښ وګرځاوه. او په ۱۸۳۹ زیږدیز کال یې زموږ پر خاوره یرغل وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امیر دوست محمد خان د واک ته رسېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې په افغانستان کې د انګرېزانو د سیاست په اړه، په خپلو منځو کې سره بحث وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د انګرېزانو استازی هارلان څنګه بریالی شو چې د امیر دوست محمد خان په پوځ کې درز واچوي؟
۲- انګرېزانو ولې پر افغانستان یرغل وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د افغانستان په وړاندې د فرانسې او روسیې د پالیسی په اړه معلومات لاسته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پر افغانستان د انګرېزانو د لومړي یرغل په اړه معلومات لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل د واکمنی د ځرنګوالي په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د مستقیم یرغل په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پر **افغانستان** د **انګرېزانو** لومړي یرغل د تاریخ له نظره د هند په نیمه لویه وچه کې د سرو زرو تاج ساتنې مفکوره وه. دغې مفکورې د انګرېزانو د سیاسي او پوځي تګلارې بنسټیزه موخه، جوړوله. انګرېزان د خپلو استعماري پلانونو د پلي کېدو لپاره دیوې پلمې په لټه کې وو. **مکناټن** د **برتانوي هند** د استازي په توګه له **شاه شجاع** او **رنجیت سنګ** سره اړیکه ټینګه کړه. د ۱۸۳۸ زېږدیز کال د جولای په ۲۵ مه د دوی ترمنځ د **لاهور** درې اړخیز ترون لاسلیک شو. په دغه ترون کې مکناټن او رنجیت سنګ ډېر واک درلود، خو شاه شجاع د یو فراري سړي په توګه بې واکه و. انګرېزانو د دې په بدل کې چې شاه شجاع د افغانستان پر تخت کېنیوي، هغه يې د **سند** په شاو خوا کې د افغاني خاورې له یوې برخې نه لکه **کشمیر**، **پېښور**، **دیره جات** او **خیبر** چې د **دوست محمد خان** د واکمنی حدود وو، د رنجیت سنګ په ګټه منصرف کړ او هم يې پرې ومنله چې له هېڅ دولت سره به چې د انګرېزانو د دولت مخالف وي سیاسي اړیکې نه ساتي. د **هرات** خپلواکي چې د هغه د وراره په لاس کې و، ومني او د هغه ځای په چارو کې به لاسوهنه نه کوي.

د همدغو شرایطو او تړونونو له مخې، انګلیسي ځواکونو د **سرجان کین** تر قوماندې لاندې چې د انګلیس ځانګړی استازی (مکناټن) او شاه شجاع هم ورسره و. د ۱۸۳۹ زېږدیز کال په فبرورۍ کې د **بلوچستان** او **بولان**

درې له لارې پر **کندهار** یرغل وکړ. **کندهاري ورونو د روسیې** له استازي نه د مرستې غوښتنه وکړه، خو روسانو مرسته ورسره ونه کړه. د روسانو د دې کار له امله کندهاري ورونه مایوس شول او بې له جګړې یې په شاتګ وکړ او **ایران** ته وتښتېدل. شاه شجاع کندهار ته راننوت. په کندهار کې مکناټن له شاه شجاع سره یو بل تړون لاسلیک کړ او له هغه یې ژمنه واخیسته چې په افغانستان کې د انګرېزانو تلپاتې ځواکونه او یو سیاسي استازی ځای په ځای شي. په دې ډول انګلیسي ځواکونه له شاه شجاع سره د **غزني** له لارې او **کپتان وېډ** د شاه شجاع له زوی شهزاده **تیمور سره د خیبر** درې او **جلال اباد** له لارې پر **کابل** یرغل وکړ. امیر دوست محمد خان چې د لویدیځو او ختیځو جبهو ترمنځ را ایسار و او جنګي تیاری یې هم نه درلوده، د دښمن له ځواکونو سره له مخامخ کېدو وړاندې یې تېښته وکړه او په **بخارا** کې یې پناه واخیسته او په دې توګه د دښمن ځواکونه کابل ته ننوتل.

امیر دوست محمد خان ونه شو کولی چې له روسیې نه هغه مرستې ترلاسه کړي چې په بخارا کې یې ورته انتظار درلود، له همدې امله خپه او نهیلی بیرته افغانستان ته راستون شو او ځان یې انګرېزانو ته وسپاره او هغوی بیا **کلکتې** ته واستاوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان لپاره د انګرېزانو د پالیسۍ او سیاست په اړه او دویمه ډله دې د لاهور، درې اړخیز تړون په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې واوروي.

پوښتنې:

۱- کومو مسایلو پر افغانستان د انګرېزانو د برید سیاسي او پوځي تګلاره جوړوله؟
۲- د لاهور تړون څه وخت او د کومو اشخاصو ترمنځ لاسلیک شو؟
۳- انګرېزانو له کومو لورو او د کومو اشخاصو تر قوماندې لاندې پر افغانستان یرغل وکړ؟
٤- د کندهار په تړون کې مکناټن له شاه شجاع نه کومه ژمنه واخیسته؟ ویې وایاست.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په افغانستان د انګرېزانو د لومړي یرغل او د هغه د ناوړو پایلو په اړه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ په اړه معلومات لرئ؟ د شاه شجاع دویمه واکمني له (۱۸۳۹-۱۸۴۲ زیږدیز) پورې

په تېرو لوستو کې مو په هېواد د انګرېزانو د لومړي یرغل، د هغوی موخې او د امیر دوست محمد خان د واکمنۍ په اړه معلومات لاس ته راوړي، اوس په دې لوست کې د شاه شجاع د حکومت له څرنګوالي سره اشنا کیږئ.

وروسته له دې چې **انګرېزان** او **شاه شجاع** یو ځای کابل ته راننوتل نوموړي د انګرېزانو په تکیه د **کابل** په **بالاحصار** کې څلور کاله پاچاهي وکړه. انګریزی سفیر (**مکناټن**) د لومړي وزیر او نایب السلطنه په توګه دنده ترسره کوله. **الکساندر برنس** د کورنیو چارو د وزیر حیثیت درلود. **موهن لال** د ضبط او حوالاتو مسوولیت پر غاړه درلوده. د انګرېزانو ځینې سیاسي او پوځي مامورین د هېواد په بیلا بیلو سیمو کې د چارو سلاکاران بلل کېدل. دا ځکه چې په افغانستان کې یې د تلپاتي استوګنې هوډ درلود. خپل ځواکونه یې په **کابل**، **کندهار**، **کلات**، **غزني**، **وردګ**، **چاریکار**، **بامیان** او **جلال آباد** کې ځای په ځای کړل.

انګرېزان په دې فکر کې وو چې خپله ستړیا وباسي خو داګمان یې بې ځایه و. د هغوی ظلم او زیاتی، د خلکو ناخوښي، د پوځي لګښتونو زیاتوالی، د هېواد د عوایدو کموالی، د مالیو تحمیلول، د نرخونو لوړوالی، د وخت له واکمن نه د خلکو کرکه، دا ټول هغه لاملونه وو چې یو لوی ملي پاڅون ته یې لاره هواره کړه. همااغه و چې د **غلجیو**، **زرمتو**، **خوګیانو**، **کوهدامن** او **کوهستان** مېړنیو خلکو د سرکشۍ نښانې روښانه شوې، چې ملي مشرانو د ملي خوځښتونو هستې ته یې وده او پراختیا ورکړه. د **نواب باغ** په کوڅه کې د **اڅکزي عبدالله خان** په کور کې د یرغل پلان جوړ شو او یوه دولس کسیزه شورا جوړه شوه چې په هغې کې **نواب زمان خان** د ریس او **امین الله خان لوګري** د مرستیال په توګه وټاکل شو، تر څو د سولې او جګړې چارې په غاړه واخلي.

د ۱۸۴۱ زیږدیز کال د نوامبر دویمه د افغانانو لپاره د ملي پاڅون او بریالیتوبونو لویه ورځ او د برتانیې لویې امپراتورۍ د ماتې ورځ بلل کېږي. په دې معنا چې له جوړ شوي پلان سره سم یې د کابل د بالاحصار په لمنو چې د انګلیسي مامورینو او منصبدارانو قرارګاه وه یرغل وکړ. د برنس کور ته یې اور واچاوه او دی یې په خپله له

تیغه تېر کړ. مبارزینو په دویمه ورځ د انګرېزانو په نورو کلاګانو باندې چې د کابل په ښار کې وې یرغل وکړ. په دې اړو دوړ کې د جهاد غړ د کابل **شېر کروهی** ته ورسېده او خلکو ډله ډله په دې ملي جهاد کې ګډون وکړ. له نېکه مرغه چې **سردار وزیر محمداکبر خان** کابل ته راغی او د نواب زمان خان په ځای یې د جهاد مشري په لاس کې واخیسته. انګرېزانو چې خپل حالت ستونزمن ولیده له سردار محمد اکبر خان سره خبرو اترو ته کېښناستل، انګرېزانو غوښتل چې په دې خبرو کې سردار محمد اکبر خان ووژني، خو محمد اکبر خان له فرصت نه په ګټه پر مکناټن یرغل وکړ او د تفنګچي په ډز یې وواژه.

وزیر اکبر خان

د جګړې په ترځ کې ډېر شمېر انګرېزان ووژل شول او د دوی په خپله وینا له ۱۶۵۰۰ تنو نه یوازې یو کس (**ډاکټر برایډن**) په نیم ژواندي حالت کې **جلال آباد** ته ورسېد او د خپلو لښکرو د تباهی کیسه یې وکړه. انګرېزانو په کابل کې د خپل لښکر له ماتې څخه وروسته په غچ اخیستو لاس پورې کړ او تازه دمه لښکر یې د یرغل لپاره چمتو کړ.

وزیر اکبر خان د کابل په لور د **جنرال پالک** په مشرۍ د انګرېزي ځواکونو له حرکت نه خبر شو او مقابلې ته یې ورودانګل، خو د امیر دوست محمد خان له لاربښوونې سره یې سم د **تاشقرغان** په لور شاتګ وکړ. د **پالک** او **سیل** ځواکونه له جلال اباد نه کابل ته ننوتل او د خپل د لاسه تللي حیثیت د بیا راګرځولو لپاره یې د کابل **چتې بازار** او ښکلي **ستالف** ته اور واچاوه. ناڅاپه د انګرېزانو له ذهنه د افغانستان د نیولو مفکوره ووته. دوست محمد خان یې له بنده ازاد کړ چې افغانستان ته ستون او یوځل بیا د کابل په تخت کېښيني. په دې توګه د انګرېزانو د یرغل لمن ټوله شوه. په دې ماتې سره د انګرېزانو حیثیت په ټوله اسیا ان په ټوله نړۍ کې ټیټ شو. د انګرېزانو کابینه بدله شوه او له دې څخه وروسته انګرېزانو د افغانستان په اړه خپلې کړنلارې ته بدلون ورکړ او تر ډېرې مودې پورې یې زموږ هېواد پر خپل حال پرېښود، په بدل کې یې د افغانانو ستر ویاړونه په برخه شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د واک ته رسېدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د انګرېزانو د ماتې په اړه بحث وکړي او خپل نظرونه دې له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱- انګرېزانو د خپل اوږد مهال شتون په موخه خپل ځواکونه، د افغانستان په کومو سیمو کې مېشت کړل؟
۲- د انګرېزانو پر ضد د افغانانو د ملي پاڅون او خوځښتونو لاملونه کوم مسایلو جوړول؟ روښانه یې کړئ.
۳- په افغانستان کې د انګرېزانو ماتې د انګلیسي سیاست پوهانو په افکارو کې څه عبرت منځ ته راوړ او په کومو مسایلو یې اعتراف وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د هغو ملي مبارزینو او غازیانو په اړه چې انګرېزانو ته یې ماتې ورکړې، معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر دوست محمد خان د دویمي واکمنۍ په اړه پوهیږئ؟

د امیر دوست محمد خان دویمه واکمنۍ له ۱۸۴۳ نه تر ۱۸۲۳ زیږدیز کاله پورې

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ او د انګرېزانو د لومړي یرغل د انګېزو او موخو په اړه معلومات لاس ته راوړل، په دې لوست کې د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمنۍ په ارزښت اشنا کېږئ.

څنګه چې په تېر لوست کې وویل شول، انګرېزانو له خپلې خلور کلنۍ ولکې ترخې تجربې څخه زده کړل چې په افغانستان کې پاتې کېدای نه شي، له همدې امله د حل لارې د پیدا کولو او نویو اړیکو ټینګولو په فکر کې شول. هغوی د **امیر دوست محمد خان** د دویم ځل واک ته رسېدو ته راضي شول، له دې امله چې زنداني امیر له ټولو پېښو نه بې خبره پاتې شوی و، افغانستان ته په بېرته راستنېدو کې یې په انګرېزانو هېڅ ډول قید و شرط کښېنښود او د دې لپاره چې د **برتانوي هند** دولت عملا افغانستان په ملوك الطوایفیو باندې وېشلې وي او هم په افغانستان کې د نفاق زیاتوالی راوړي، امیر دوست محمد خان یې د درې ګونو ولایاتو (**کابل**، **غزني** او **جلال اباد**) د امیر په توګه ومانه.

وروسته له دې چې امیر دوست محمد خان پاچا شو لومړی یې د هېواد د کورنۍ وضعې په سمون کولو لاس پورې کړ. د دې لپاره چې د ملوك الطوایفیو په رامنځ ته کېدو او د جګړو په پېښېدو سره، د هېواد وضعیت په عمومي ډول خراب شوی و. بیا یې د سیاسي یووالي او د مرکزي دولت د ټینګښت لپاره هڅې وکړې او د ټولو قوماندانانو په تېره بیا د **وزیر محمد اکبر خان** په مېرانه یې له **بامیان** څخه تر **مزاره** او **هراته** پورې سیمې فتح کړې او وروسته یې د **تګاب** او **نجراب** د خلکو بغاوتونه له منځه یوړل او د **خوګیانیو** د خلکو خوځښتونه یې غلي کړل. لنډه دا چې وزیر محمد اکبر خان د یوه فاتح، هېوادپاله او سرښندونکي سړي په توګه د افغانستان

په سیاسي یووالي کې ډېر زیار وایسته. نوموړی په پای کې د نه ویشت کلو په عمر په ۱۸۴۶ زیږدیز کال کې یوه **هندي ډاکټر** په زهر لړونکو ګولیو شهادت ته ورساوه او د **مزار شریف** په **روضه** کې خاورو ته وسپارل شو.

د وزیر اکبر خان مړینې د افغانستان ټول هېواد پالونکي خلک خواشیني کړل. له دې سره جوخت د **سکانو** حکومت د **رنجیت سنګ** تر مړینې وروسته کمزوی شوی و، انګرېزانو په **پنجاب** کې پرمختګ وکړ او د پنجاب زیاتره سیمې یې ونیولې، امیر دوست محمد خان د **پېښور** او د هغه شاوخوا سیمو د لاس ته راوړلو لپاره هڅه وکړه، خو ځای یې ونه نیوه او له بلې خوا د **هندوکش** د شمال ټول ولایتونه یې هم لاس ته راوړل او د ملوک الطوایفیو د له منځه وړلو په موخه یې د پام وړ ګام واخیست او ځلانده بریالیتوبونه یې په برخه شول.

امیر دوست محمد خان بیا خپل پام د **هرات** او **کندهار** لور ته وګرځوه. کندهار په ۱۸۵۵ زیږدیز کال کې د **کندهاري سردارانو** ترمنځ د مخالفتونو له امله د **امیر دوست محمد خان** لاس ته ورغی او د مرکزي دولت تر اداري لاندې راغی. د هرات وضعیت هم دا مهال ښه نه و. **ایرانیانو** د هغه د لاس ته راوړلو لپاره هڅې کولې. کله چې **یار محمد خان الکوزی** مړ شو، ایرانیانو بریالیتوبونه هم لاس ته راوړل. امیر دوست محمد خان دا ښار وروسته له سختې جګړې څخه د ۱۸۶۳ زیږدیز کال د مې په میاشت کې ونیو او په **افغانستان** کې یې د **روسیې** د پرمختګ مخه ونیوله او په دې توګه د اوسني افغانستان سیاسي یووالی بشپړ شو.

امیر دوست محمد خان تر شل کاله واکمنۍ وروسته د ۱۸۶۳ زیږدیز کال د جون په میاشت د هرات په ښار کې مړ او د **خواجه عبدالله انصاري** (رح) د مقبرې ترڅنګ ښخ شو. دې پاچا چې د افغانستان له پاره یې سیاسي خدمتونه یې د قدر وړ دي د واکمنۍ په ټوله موده کې د یوه سپین ږیري په څېر یې د ښه تدبیر په درلودو سره ټول مشران په خپله خوا کې راټول کړي وو او خپلې تګلارې یې د هغوی په وسیله پلې کړې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سیمه ییزو حکومتو د له منځه وړلو په ځرنګوالي او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د شخصیت په اړه د دوهم ځل پاچاهی په وخت کې په خپلو کې خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د امیر دوست محمد خان د واکمنۍ په دویم دور کې مهمې کړنې په ګوته کړئ؟
۲- د مرکزي دولت په ټینګولو کې د وزیر محمد اکبر خان رول روښانه کړئ؟
۳- انګرېزانو د امیر دوست محمد خان د حکومت په وړاندې څه دریځ نیولی و؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د لویانو او مشرانو نه د وزیر محمد اکبر خان د سیاسي او ټولنیز شخصیت په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د امير شېرعلي خان د لومړي ځل سلطنت سره اشنايي لرئ؟

په تېر لوست کې د امير دوست محمد خان د دويم ځل سلطنت سره بلد شوئ. په لاندې لوست کې به د امير شېرعلي خان د شخصيت او د نوموړي د اداري نظام له ستونزو سره بلد شئ.

د **امير دوست محمد خان** له مړيني څخه وروسته **شهزاده شېرعلي خان** د هغه ځای ناستی چې د تاج او تخت وارث و د فاتحې له مراسمو څخه وورسته په ۱۸۶۳ زېږديز کال په ۴۱ کلنۍ کې، خپله پاچاهي اعلان کړه او د دې موضوع خبر يې خپلو وروڼو ته چې د هېواد په هرګوټ کې وو ورساوه. په ښکاره تولو وروڼو د **محمداعظم خان** په ګډون له هغه سره خپل بيعت اعلان کړ. **شېرعلي خان** خپل زوی **محمد يعقوب خان** د **هرات** د چارو د سمبالولو لپاره وګوماره او په خپله د کورنۍ له نورو غړو سره د **کابل** په لوري روان شو.

محمداعظم خان چې ځان غوښتونکی سړی و، د کابل په لور د **امير شېرعلي خان** د سفر ملګری و، خو د **شينډنډ** په سيمه کې د امير نه بيل شو او د هزاره جات پر لور خپل سکني ورور **محمد حسين خان** ته چې د هزاره جاتو حاکم و ورغی او هيله يې درلوده چې د خپل ورور او د هزاره جاتو د خلکو په مرسته د سلطنت واګې تر لاسه کړي، بلاخره محمد اعظم خان د خپلو وروڼو په مرسته يو لښکر جوړ او د اميرشېرعلي خان سره يې مقابله وکړه خو د امير د لښکرو سره يې د جګړې توان نه درلود، د انګرېز دولت ته يې پناه يوړه. له بلې خوا **عبدالرحمن خان** هم د امير شېرعلي خان د حکومت پر ضد په پاڅون لاس پورې کړ او د **هندوکش** د **باجګاه** په دره کې جګړه پېښه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرحمن خان له ماتې سره مخامخ او بخارا ته یې پناه یوړه.

امیر شېرعلي خان تمه درلوده چې دننه په هېواد کې مرکزي دولت ټینګ او د نوي تمدن په رواجولو او پرمختیا کې فعاله ونډه واخلي او هم په بهرني سیاست کې د افغانستان د خپلواکۍ د ځواکمنتیا غوښتونکی و.

خو د خپلو وروڼو د مخالفت او د کورنۍ جګړې له امله یې ونشو کولای چې د خپل سلطنت په لومړۍ دوره کې د خپلو پلانو په پلي کولو بریالي شي. هغه موضوع چې امیرشېرعلي خان یې بې اندازې خواشیني او ګوښه ګیر کړ د هغه د زوی **شهزاده محمد علي خان** مړینه وه چې د **سردار محمد امین خان** سره په جګړه کې په **کندهار** کې ووژل شو. دغې ګوښه ګیرۍ او یوازېتوب عبدالرحمن خان په **بخارا** کې وهڅاوه چې د محمداعظم خان په ملتیا پر **کابل** یرغل وکړي او په خپله ولکه کې یې راولي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امیر شېرعلی خان د وروڼو د بې اتفاقۍ په اړه په خپل منځ کې او دویمه ډله دې د امیرشېرعلي خان د ګوښه ګیرۍ او یوازېتوب په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د امیرشېرعلي خان د واک ته د رسیدو څرنګوالی بیان کړئ؟

۲- ولې محمداعظم خان انګرېزانو ته پناه یوړه؟

۳- ولې امیر شېرعلي خان ونشو کولای چې خپلې تګلارې پلي کړي؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیرشېرعلي خان د شخصیت په اړه د مشرانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر محمدافضل خان د شخصیت سره پېژندګلوي لرئ؟

مخکیني لوست د امیر شېر علي خان اداري ستونزو ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به د امیر محمد اعظم خان واکمنی ته یوه لنډه کتنه وکړو.

کله چې **محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** کابل په خپله ولکه کې راوست، **محمدافضل خان** یې پاچا وټاکه او د امیر د پاچاهۍ خبر یې هغو انګرېزانو ته ورکړ چې په **هند** کې مېشت وو. انګرېزانو پرته له ځنډه د امیر محمدافضل خان حکومت په رسمیت وپېژانده او بیا یې خپل سیاسي استازی په **کابل** کې استوګن کړ. خرنګه چې برحاله پادشاه په کابل کې د واک خښتن و او د خلکو له خوا منل شوی و، **امیر شېرعلی خان** د خپلې واکمنی د ساتلو په موخه له **کندهار** څخه د کابل پر لوري لښکر وویست، خو په **کلات** کې یې د سردار محمدافضل خان او عبدالرحمن خان د ځواکونو له لاسه ماته وخوړه او د **هرات** په لوري د خپل زوی **محمد یعقوب خان** خوا ته پر شا شو.

کله چې امیر شېرعلي خان په هرات کې استوګن شو، د **اقچې** پخواني حاکم **فیض محمد خان** د نوموړي سره اړیکې ټینګې کړې او هغه ته یې د مرستې وعده ورکړه چې دواړو په ګډه د **میمنې** او **مزار** له خوا په ۱۸۶۷ زیږدیز کال کې د کابل پر لوري حرکت وکړ. خو د سردار عبدالرحمن خان له خوا د **پنجشېر** د **بازارک** په سیمه کې د شېرعلي خان د پرمختګ مخ نیوی وشو چې په پایله کې فیض محمد خان مړ او شېرعلي خان د هرات لور ته پر شا ولاړ. په دې وخت کې امیر محمدافضل خان ته ناروغي ورپېښه او له نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې او په دې ډول یو کلنه واکمني یې پای ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

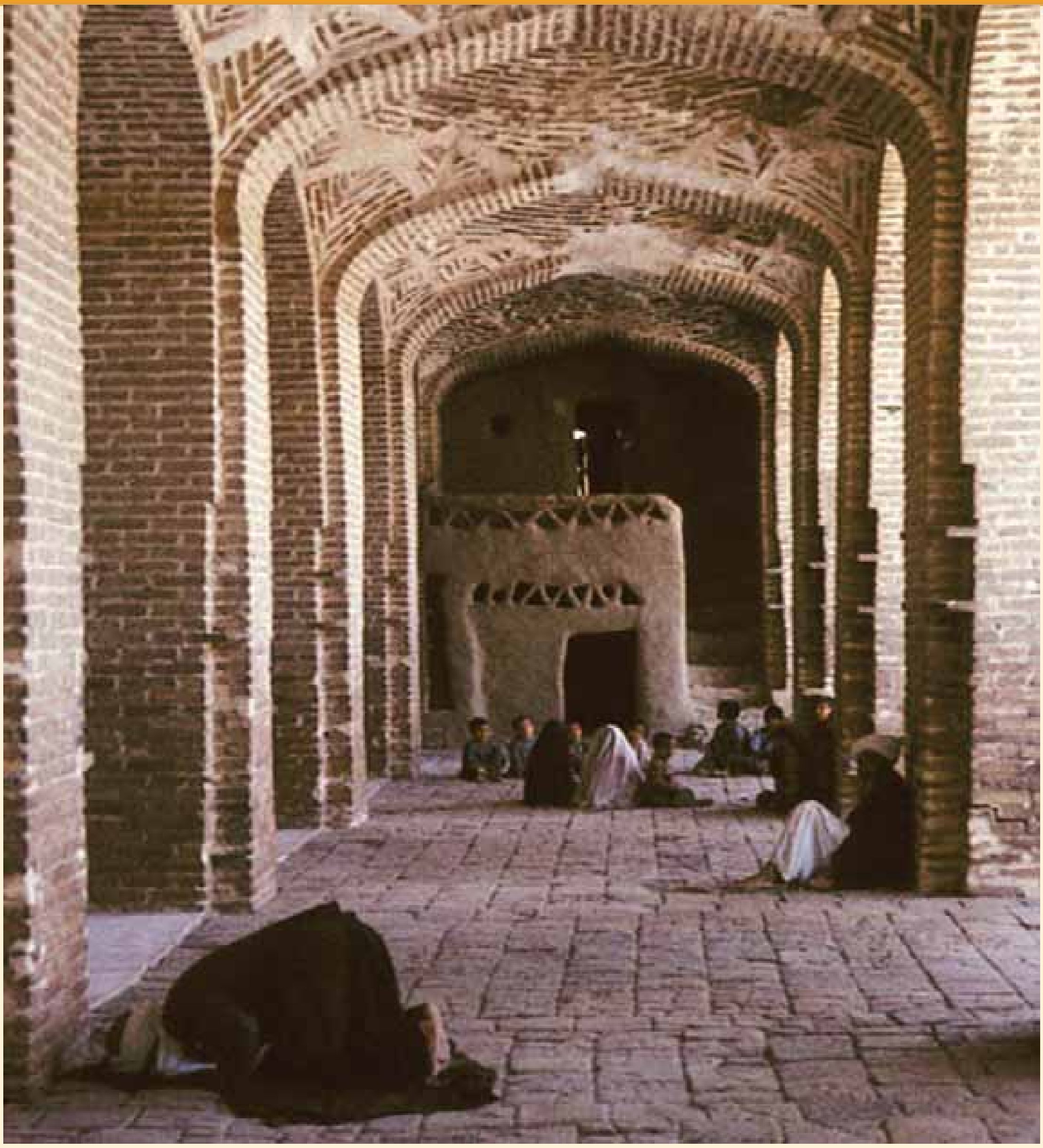

په هرات کې د یو جومات ودانی.

پوښتنې:

۱- امیر محمدافضل خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲- امیر محمدافضل خان په خپله لنډه واکمنی کې له کومو ستونزو سره مخامخ و؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت: زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او یو تر بله دې د وروڼو ترمنځ د اخ و ډب د لاملونو په اړه څېړنې وکړي او هغه دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر محمد اعظم خان شخصیت پېژنئ؟

په تېر لوست کې مو د امیر محمد افضل خان د لنډ مهال واکمنی وڅېړله، په دې لوست کې به د امیر محمد افضل خان د واکمنۍ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

محمد اعظم خان هم د **امیر عبدالرحمن خان** د تورې په زور سلطنت ته ورسېد خو **محمداعظم خان** ځان غوښتونکی او جاه طلبه سړی و، واک ته تر رسېدو وروسته یې وغوښتل چې عبدالرحمن خان له مرکز نه لرې کړي. نو ځکه یې هغه په دې پلمه د هېواد شمالي برخو ته ولېږه ترڅو په **بلخ** کې **امیر شېرعلي خان** تر څارنې لاندې ونیسي.

امیر عبدالرحمن خان سره له دې چې نه یې غوښتل له مرکز څخه لرې شي، دا امر یې ومانه او هغه ولایت ته ولاړ او هلته یې د **ایبکو**، **تاشقرغانو**، **سرپل شبرغان** او **اقچې** خانان او امیران تر څارنې لاندې ونیول او هغوی یې مرکزي حکومت ته تابع او وروسته د **میمنې** پر لوري ولاړ او هغه ځای یې په محاصره کې ونیو.

امیر شېرعلی خان د امیر عبدالرحمن خان د بوختیا نه په شمالي برخو کې خبر شو د خپل زوی **سردار محمد یعقوب خان** سره یې د **کندهار** پر لور هوډ وکړ، د کندهار نایب الحکومه چې د محمداعظم خان زوی و، ماته یې ورکړه او د **غزني** په لور یې پرمختګ وکړ، محمد اعظم خان چې خپل ځان په خطر کې ولید، عبدالرحمن خان ته یې خبر واستاوه او د نوموړي اطاعت یې وکړ او کابل ته ننوت او د محمد اعظم خان په ملتیا د غزني پر لوري ولاړل. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۶۸ زیږدیز کال کې د شش ګاو په سیمه کې د عبدالرحمن خان او د امیر شېرعلی خان د لښکرو تر منځ سخته جګړه پېښه شوه، د عبدالرحمن خان لښکرو ماته وخوړه او امیر شېرعلی خان په بریالي توګه **کابل** ته ننوت. امیرمحمداعظم خان **ایران** ته وتښتېد او هلته ناروغه او بیا مړ شو. امیر عبدالرحمن خان د **بخارا** پر لوري شاتګ وکړ او د روسيې حکومت د هغه هرکلی وکړ.

امیر محمداعظم خان د خپل سلطنت په لنډه موده کې د پوه وزیر **سید جمال الدین افغان** په مرسته ګڼ شمېر عرفاني او عمراني پلانونه پلي کړل، چې د هغو له ډلې څخه د افغانستان لومړنۍ مجله چې د **کابل** په نوم یادېده خپره شوه. نوموړې تګلارې د نوي اداري تشکیلا تو پورې اړه درلوده.

افغان سید جمال الدین

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي او په خپلو کې دې د محمداعظم خان د دورې د مهمو اقداماتو په اړه پوښتنې وکړي او په ټولګي کې دې ځوابونه ووايي.

پوښتنې:

۱- د محمداعظم خان د واک ته د رسېدو څرنګوالی وڅېړئ.

۲- محمداعظم خان د رغاونې کوم پروګرامونه په پام کې درلودل؟ څرګند يې کړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر محمداعظم خان د شخصیت په اړه له مشرانو څخه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

ایا د امیر شېرعلی خان د دویم ځل سلطنت سره پېژند ګلوې لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امیر محمد اعظم خان د سیاسي شخصیت سره اشنایي پیدا کړه. په لاندې لوست کې به د امیر شېر علي خان د دویمې دورې واکمنی رغنیزو او پراختیایي تګلارو سره بلد شئ.

امیر شېر علي خان د ۱۸۶۸ زېږدیز کال په پای کې په **شش ګاو** کې د **امیر محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** له ماتې خخه وروسته بیا کابل ته راغی او په تخت باندې کېنیناست. امیر شېرعلي خان یو پوه او هېواد پالونکی پاچا و، دی په افغانستان کې د نوي تمدن رامنځ ته کوونکی پېژندل کېږي. په ۱۸۶۹ زېږدیز کال کې له **برتانوي هند** نه لیدنه وکړه، مینه یې د لوېدیځ تمدن او ټکنالوژۍ په برخه کې ډېره شوه او هغه یې وهڅاوه چې په یو شمېر کورنیو اصلاحاتو باندې لاس پورې کړي او د افغانستان سیاسي یووالي ته نوی رنګ او څېره ورکړي.

د نوي تمدن پېژندنه:

امیر شېرعلي خان د لوی مدنیت بنسټ اېښودونکی او د هېواد د فرهنګي او صنعتي وضعې بدلوونکی پېژندل شوی، د **اروپا** له **صنعتي انقلاب** سره سم، په افغانستان کې د اصلاحاتو لاره هواره شوه. د دې لارې له مخکښانو څخه یو **سیدجمال الدین افغان** و، چې د هېواد د عصري کولو تګلارې یې پیل کړې. امیر شېر علي خان د خپلواکۍ د ساتلو او د پردیو د تېرې د مخنیوي لپاره سل زره کسیز لښکر جوړ کړ او هغه یې په ا تو پوځي مرکزونو کې ووېشه. د **شمس النهار** جریده یې خپره کړه او چاپ خونې یې هېواد ته راوړلې. د توپونو او ټوپکو د جوړولو لپاره یې کارخانې جوړې کړې. لومړنی ټولنیز ښوونځی یې پرانیست چې ملکي او پوځي څانګې یې درلودې. په دې خوځښت سره یې د پوهنې د کچې

د راټیټېدو مخنیوی وکړ. پوسته خانې یې جوړې کړې، د کابل په اوسني **شېرپور** کې یې د پوځیانو لپاره د نوي ښار بنسټ کېښود. د مالیاتو ورکول له وجې نه په نقدو بدل شو، د عدالت د رامنځ ته کولو لپاره یې په غوڅو اقداماتو لاس پورې کړ. ظالمانه او چپاولګر حکام یې له منځه یوړل. د هېواد اداري تشکیلات یې په نوي بڼه بدل کړل او د افغانستان لومړنۍ کابینه یې د وخت صدراعظم **سید نور محمدشاه** په مشرتابه جوړه کړه. هغه مخالفتونه چې د هېواد په شاوخوا کې موجود وو له منځه یې یوړل او وروسته یې وغوښتل چې **انګرېزان** د خپل دولت د پېژندنې لپاره اړ کړي.

انګرېزانو د دوستۍ شرایط د خپلو استعماري مقصدونو لپاره طرح کړل. انګرېزانو هیله درلوده چې خپل استازي په **کابل**، **کندهار** او **هرات** کې د تل لپاره پاتې کړي چې د **روسانو** حرکات له نږدې څخه وڅاري. سربېره پر دې یې وغوښتل امیر دې ته اړ کړي چې د انګرېزانو دولت د خپل د ځان ملاتړي ومني. خو امیر شېرعلي خان د دوی د غرض نه ډکو فکرونو ته ارزښت ورنه کړ، او د انګرېزانو په ځواب کې یې وویل: زه د افغانستان خاورې ته ستاسو د سیاسي او پوځي استازو په راتګ پر تاسو اعتماد نلرم، د دې طرحې په پلمه به یوه ورځ زما پر هېواد تېری وکړئ.

امیر شېر علي خان د انګرېزانو سره په معمولي ډول خپلې اړیکې وساتلې. له **روسیې** سره چې په منځنۍ آسیا کې یې د پرمختګ په تمه وو د افغانستان نږدې کېدو، وضع یې کړکیچنه کړه او د **افغان او انګلیس د دویمې جګړې** پلمه برابره شوه او هغه څه چې د دې جګړې اور ته یې ډېر قوت وروباښه د د شېر علي خان له خوا د ولیعهد په توګه د خپل کمکي زوی **شهزاده عبدالله** ټاکنه وه. دې موضوع **شهزاده یعقوب خان** بې اندازې خواشینی کړ، نو په بلواګانو او سرغړونو یې پیل وکړ، خو امیر شېر علي خان دغه سرغړونې ارامې کړې. انګرېزانو له یوې خوا له دې موضوع نه ګټه واخیستله او له بلې خوا د روسانو پرمختګ منځنۍ اسیا ته په تېره بیا د هغوی له خوا د **خېوې** او **مروې** نیولو، د انګرېزانو پاملرنه د افغانستان پر لوري ډېره کړه. هغوی په خپل وار سره **بلوچستان** چې د افغانستان یوه برخه وه لاس ته راوړه. چې دې تېرې د امیر کرکه د انګرېزانو په وړاندې دوه برابره کړه او په دې توګه پر افغانستان د انګرېزانو دویم یرغل پیل شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو باندې ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سید جمال الدین افغان د شخصیت او د نوي تمدن د پېژندګلوۍ په اړه او دویمه ډله دې د امیر شېرعلي خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱- امیر شېر علي خان په کوم کال کې واک ته ورسېد او د هغه واکمنۍ له کومې نړیوالې پېښې سره سمون درلود؟
۲- امیر شېر علي خان د کومو کسانو په مرسته د لومړي ځل لپاره عصري تګلارې پلې کړې؟
۳- د امیر شېر علي خان د نوي تمدن رامنځ ته کولو او کورنیو اصلاحاتو په اړه چې څه پوهېږئ ویې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د امیر شېرعلي خان د نوي تمدن موخې او د هغه د تګلارو په اړه معلومات تر لاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پر افغانستان د انګرېزانو د دويم تېري په اړه معلومات لرئ؟

تېر لوست د امير شېرعلی خان دويم ځل سلطنت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د دويم ځل تېري په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د **پېښور** په کنفرانس کې د صدراعظم **سيد نور محمد شاه** اورېدې مذاکرې سرته ته ونه رسېدلې، خپله صدراعظم هم د کنفرانس په بهير کې ناروغ او په پېښور کې مړ شو. په دې وخت کې روسيې يو کس سفير چې جنرال **ستيلاتوف** نومېده **کابل** ته راواستاوه. د دې سفير را تګ، د **هند** سياستوال ډېر اندېښمن کړه، د **برتانوي هند** چارواکو د خپلو ګټو د خوندي ساتلو پواځينی لار پر افغانستان تېری وباله او دويم ځل يې په تېري لاس پورې کړ. د انګرېز عسکرو له بشپړو تجهيزاتو سره د ۱۸۷۸ زېږديز کال د نوامبر په ۲۰ مه نېټه د **خيبر** د درې له لارې په **کرمه** او **بولان** د افغانستان په پولو باندې تېری وکړ. **امير شېر علی خان** د خفګان په حال کې **کابل** پرېښود، د روس د مرستې په تمه **مزار شريف** ته ولاړ او په هغه ځای کې يې د ۵۸ کلو په عمر په ۱۸۷۹ زېږديز کې د ناروغۍ له امله له نړۍ څخه سترګې پټې کړې. د ده تر مړينې وروسته په کابل کې حالات خراب شول. هېواد او خلک په يوه سياسي تشه کې پاتې شول. انګرېزانو او د هېواد دښمنانو پرمختګ وکړ. په دې وخت کې ځينې سردارانو، **شهزاده محمد يعقوب** له اته کاله بند څخه وروسته له زندان نه راوايست او د پاچا په توګه يې ومانه.

د امير محمد يعقوب خان واکمني

امير محمد يعقوب خان په داسې مهال کې پاچاهۍ ته ورسېد، چې د انګرېزانو لښکر په عصري وسلو سمبال و او افغانستان يې د يرغل په پايله کې تر خپلې ولکې لاندې راووست. نوموړي يې **ګندمک** ته چې د انګرېزي لښکر ځای و بوته او د ګندمک تړون يې په ۱۸۷۹ کال د مې په ۲۶ نېټه له انګرېزانو سره لاسليک کړ.
د ګندمک تړون په داسې حال کې لاسليک شو، چې په ټول هېواد کې ګډوډي روانه وه او امير محمد يعقوب خان

امیر محمد یعقوب خان

هم د کابل په ښار کې د نورو کسانو تر سیوري لاندې ژوند کاوه. هغه په ټول هېواد کې د پاچا په توګه پېژندل شوی نه و، نو له دې امله دغه تړون حقوقي ارزښت نه درلود. د همدې تړون په بنسټ **خیبر**، **کورمه**، **پښین** او **سیالکوټ** له افغانستان نه بېل او د **بریتانوي هند** یوه برخه وګرځېده. د افغانستان سیاسي خپلواکي هم له خطر سره مخامخ شوه. انګرېزانو یو کس چې **د سرلویس کیوناري** په نامه یادېده او د ګندمک تړون د لاسلیک کولو پر مهال یې د انګرېزانو استازیتوب کاوه، په کابل کې د انګرېزانو د استازي په توګه وټاکه او د انګرېزانو نور استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول. د افغانستان خلکو د همدې حال په لیدو سره د یرغلګرو په وړاندې پاڅون وکړ، د کیوناري په کور باندې یې یرغل وروړ او هغه یې وواژه. په همدې توګه یو ځل بیا د افغانستان د نیولو په اړه د یرغلګرو فتنه شنډه شوه. امیر محمد یعقوب خان لومړی خپل ځان په **بالاحصار** کې کلابند کړ وروسته یې د انګرېزانو په لوړ ور ودانګل خو د انګرېزانو له خوا بندي شو.

د مجاهدینو مخکښانو لکه **محمدجان خان وردګ**، **ملا مشک عالم**، **صاحب جان تره کي**، **سردار محمد ایوب خان**، **محمدعثمان خان صافي** او نور په بېلابېلو سیمو کې په تېري کوونکو باندې یرغلونه وکړل. د هغو جګړو له ډلې څخه یوه چې د انګرېزانو لښکر یې ډېر خواشیني کړی وه، **د میوند** جګړه وه. په دې جګړه کې د افغاني ځواکونو مشري د امیر شېرعلي خان د زوی **سردار محمد ایوب خان** په غاړه وه. په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د جولای په ۲۷مه نېټه د میوند په ډګر کې سخته جګړه پېښه شوه چې د مبارزینو په بري او د انګرېزانو په سختې ماتې سره پای ته ورسېده.

په دې مشهوره جګړه کې، چې د انګرېزانو حکومت یې په هند کې ولړزاوه، د افغانانو ښځوهم برخه اخیستې وه. پېغلې **ملالې** د میوند د جګړې په ډګر کې د ملي لښکر د شهید شوي بیرغچي پر ځای ملي بیرغ په خپله اوږه راپورته کړ او د دې **لنډۍ** په ویلو یې د افغاني لښکر وینې د جګړې په ډګر کې په جوش راوستې.

که په میوند کې شهید نه شوې — خدایږو لالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه

د کابل خلکو د پاڅون په پایله کې د **شېرپور** په سیمه کې د انګرېزانو قواوې کلابندې کړې، تردې چې امیر عبدالرحمن خان **چاریکار** ته راورسېد او انګرېزانو چې خپل ځان یې په تنګسیا کې ولید نو د مجبوریت له امله یې د هغه هرکلی وکړ او نوموړي امیر ځان د پاچا په توګه اعلان کړ. پدې توګه **جنرال رابرټس** کابل پرېښود او امیر عبدالرحمن خان د کابل په ګدۍ کېښناست.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پر افغانستان د انګرېزانو د تېري په اړه او دویمه ډله دې د میوند د جګړې د پایلې په اړه خبرې وکړي او د خپلو خبرو لنډیز دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- انګرېزانو څه پلمه کړل او په افغانستان یې تېري وکړ؟
۲- د ګندمک تړون په کوم کال کې لاسلیک شو او کومې سیمې د افغانستان له خاورې نه بېلې شوې؟
۳- د میوند د جګړې په اړه لنډ معلومات ورکړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ګندمک د تړون په اړه د کورنۍ له مشرانو نه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د افغانستان تاریخي پېښې له ۱۸۸۰ ز څخه تر ۱۹۷۳ ز کلونو پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېيم څپرکي موخې

- په افغانستان کې د مرکزي ځواك د ټينګښت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د مشروطيت د غورځنګ تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د خپلواکۍ د بيا اخيستلو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ډموکراسۍ د لسيزې د تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

د مرکزي واکمنۍ په ټینګښت کې د امیر عبدالرحمن خان ونډه څه وه؟

افغانستان په ۱۸۰۰، ۱۸۵۰، ۱۹۰۰ زکلونو او له هغه څخه وروسته

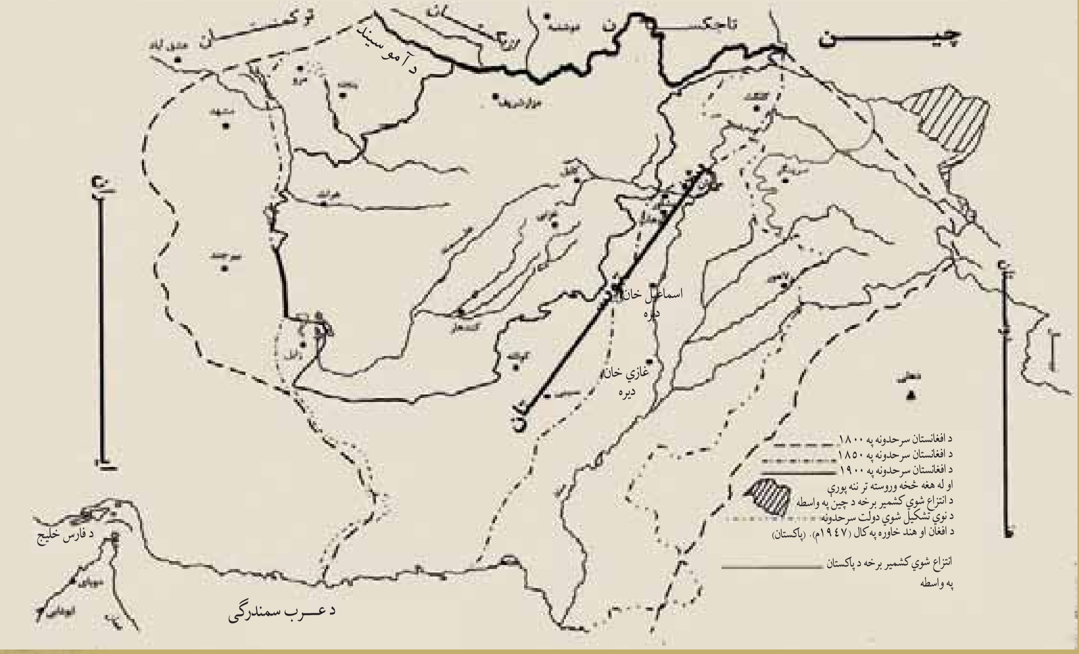

په تېر لوست کې مو د امیر محمد یعقوب خان او د ډیورن د کرښې په اړه معلومات ترلاسه کړل. په دې لوست کې به د امیر عبدالرحمن خان واکمني وڅېړو.

د عمان خلیج

د **انګلیسانو** له ماتې سره سم په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د انګلیسانو او **امیر عبدالرحمن خان** ترمنځ لیکنې راالیکنې او اړیکې پیل شوې. د دغو اړیکو په لړ کې د انګلیسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت وپېژندل شو. افغانستان هم د دغو اړیکو د ټینګښت او دوام لپاره یو پلاوی وټاکه. د افغاني پلاوي په یوه وینا کې راغلي چې: افغان ملت له پخوا څخه عبدالرحمن خان د خپل پاچا په توګه ټاکلی و.

امیر عبدالرحمن خان

امیر عبدالرحمن خان کله چې د پاچاهي اعلان وکړ د انګریزانو تیریو پر افغانستان باندې ډېرې ستونزې رامنځته کړې وې، **کابل** خپل ارزښت د پلازمېنې په توګه له لاسه ورکړی و. له دې چې انګریزان د امیر عبدالرحمن پاچاهي په رسمیت پیژنې ورڅخه مننه کوي. د مرکز او سیمو ترمنځ اداري او سیاسي اړیکې موجودې نه وې. د پوځ او امنیتي ځواکونو سیستم په هیواد کې له منځه تللی و. اقتصادي وضع ناسمه او دولتي خزانې تشې وې. د انګریزانو پرضد د جنګ له امله د هیواد صنعتي او کرنیزې چارې زیانمنې شوې وې. په داسې حالاتو او شرایطو کې امیر عبدالرحمن خان ځان د دوه دندو په سرته رسولو مسوول ګاڼه.

لومړی د مرکزي ځواکمن او خپلواک دولت جوړونه او دویم ټولنیز اصلاحات. امیر عبدالرحمن خان د دغو دوو دندو د سرته رسولو لپاره له هیڅ ډول اغېزناک عمل نه مخ وا نهړاوه. د دولتي ادارو د جوړښت او د بیارغونې د بهیر څارنه یې پخپله کوله. ناضروري اداري یې لغوه کړې، چې د تشکیلاتي ګنې ګوڼې لامل شوي وې. دولتي چارواکي یې د ورسپارل شویو دندو مسوول ګڼل. مامورینو باید له هر ډول اشتباه نه لاس اخیستی وای. د دولت حاکمان د امیر په فرمان پورې تړلي وو، چې په حقیقت کې یې د قانون بڼه درلوده. هر ډول ډله ییز او په یوازې توګه مقاومت د هیواد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره گوښه کې له منځه یوړل شو. د مرکزي حکومت د احکامو او اوامرو د پلي کولو په لاره کې یې له هیڅ ډول نرمښت څخه کار نه اخیست.

افغانستان پوځي تشکیلاتو ته سخت اړ و. امیر عبدالرحمن خان تر ډېره حده د پوځ په سمبالولو او جوړښت کې کوښښ وکړ. څه د پاسه نوي زره کسیز منظم پوځ یې جوړ کړ. د دغه پوځ په واسطه یې وکولای شول یو ځواکمن، غښتلی مرکزي دولت رامنځته او په ټول هېواد کې امنیت ټینګ کړي. استخباراتي اداره چې د امنیتي پوځونو له یوې سترې او مهمې ادارې څخه ګڼل کېده، د امیر په واسطه اداره کېدله.

امیر عبدالرحمن خان د پوځي موخو او د مرکزي دولت د غښتلتیا لپاره پیسو ته اړتیا درلوده. د لګښتونو د پوره کولو یوه لاره هم د مالیو زیاتول وو، مالیات یې وضع کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توګه یې تر لاسه کول.

د امیر عبدالرحمن خان له مهمو کارونو څخه یو هم د **کافرستان** د خلکو مسلمانول او په **نورستان** باندې یې د نامه بدلول وو. د لومړي ځل لپاره د اسلام سپېڅلی دین په ۱۸۹۱ زېږدیز کال نورستان ته ورسېد. **غلام حیدرخان** چې د **ننګرهار** والي و، خلکو ته یې وویل چې د دولت موخه دا دی چې له نورستان څخه **بدخشان** ته لاره جوړه کړي. د دغه خبر له خپرولو سره سم د اسلام د مبارک دین د تبلیغ چارې په نورستان کې پیل شوې. د اته میاشتو په موده کې د اسلام مبارک دین په نورستان کې خپور او د دغې سیمې پخوانی نوم (کافرستان) په (نورستان) واړول شو.

امیر عبدالرحمن خان له اروپایي هېوادونو سره په اړیکو کې پر تزاري دولت باوري نه و او له ایران سره یې په سیاسي اړیکو کې د بېطرفۍ دریځ غوره کړ. په ۱۸۸۸ زېږدیز کال کې د سرحدي کرښو د ټاکلو په وخت کې انګلیسانو د **ایران** پلوي وکړه، دغه کار د دې لامل شو چې د افغانستان او ایران ترمنځ اړیکې سړې شي.

د امیر عبدالرحمن خان په بهرني سیاست کې د هغه یوه لویه تېروتنه له انګلیسانو سره د ختیځو او سویلي سرحدي کرښو ټاکل وه.

د دغې دورې د ناخوالو پیښو څخه یوه هم د افغانستان د ختیځ او سویلي پولو ټاکل د **ډیورنډ** د کرښې په واسطه وه.

مارتیمر ډیورنډ په ۱۸۹۳ زېږدیز کال د انګریزانو له خوا د یو پلاوي په مشرۍ د **برېتانوي هند** او **افغانستان** تر منځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و. نوموړي د برېتانوي هند او افغانستان تر منځ پوله په خپله ګټه وټاکله او د سیاسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان وتپله. چې هېڅکله د افغانستان د خلکو له خوا دغه پوله منل شوې نه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې په افغانستان کې د دولتي ځواک د غښتلتیا په اړه او دویمه ډله دې د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د افغانستان د سرحدي کرښو د ټاکلو په اړه خپل نظریات او وړاندیزونه ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ – سلطنت ته د امیر عبدالرحمن خان د رسېدو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

۲ – امیر عبدالرحمن خان خپله اداره څنګه سمباله کړې وه، په دې اړه خپل معلومات ولیکئ؟

۳ – د ډیورنډ د کرښې په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د امیر عبدالرحمن خان د دورې په اړه ویوښتي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير حبيب الله خان د پاچاهۍ په اړه څه پوهېږئ؟

حبيب الله خان

په تېرلوست کې مو د مرکزي واکمنۍ په غښتلتيا کې د امير عبدالرحمن خان رول او د هغه د پايلو په اړه معلومات ترلاسه کړل، اوس د امير حبيب الله خان سياسي واکمني تر څېړنې لاندې نيسو.

امير حبيب الله خان اتلس کاله پاچاهي وکړه. د هغه په وخت کې افغانستان يو غښتلي پوځ درلود، او مرکزي حکومت په ټول هېواد باندې حاکميت درلود. بشپړه ارامي او امنيت موجود او د دولتي نظام بنسټ اېښودل شوی و. د دربار په اداري تشکيلاتو کې درې ډوله منشيان موجود وو، چې د **حضور منشي**، **بهرني منشي** او **کورني منشي** په بلل کېدل. د (**دارالعدالت**) په نامه يوه اداره هم موجوده وه. مالي چارې د **مستوفي الممالک** له خوا اداره کېدې او پوځي چارې په خپله امير کنټرولولې.

امير حبيب الله خان د خپلې پاچاهۍ په لومړۍ مرحله کې په مذهبي څېره کې راښکاره شو. د ښځو بې ځايه تګ راتګ يې په سپېڅلو ځايونو کې منع کړل. د **خرابات** په سيمه کې يې له ښځينه نڅاګرو څخه وغوښتل، چې له دې کار څخه لاس واخلي.

د روژې په مبارکه مياشت کې يې بېوزلو خلکو ته روژه ماتي ورکاوه. نوموړي په ۱۹۰۲ زېږديز کال کې د (**سراج الملة والدين**) لقب وګاټه.

امير حبيب الله خان پاچاهي ته تر رسېدو وروسته په کورنيو چارو کې په يولړ اصلاحاتو لاس پورې کړ. د مريانو د خرڅولو اواخيستلو د منع کولو امر يې خپور کړ او د زندانيانو د دوسيو په څېړلو يې پيل وکړ. نوموړي لاربښونه وکړه، چې د تعذيب پر ځای دې شرعي مجازات پلي کړل شي.

امير حبيب الله خان د مانيو له ودانولو سره مينه درلوده، د هغه وخت ډېرې جوړه شوې مانۍ د هغه په نامه

نومول شوې دي،چې د **سراج رباطونه**، **قلعه السراج** په **لغمان** کې، **سراج العمارة** په **ننګرهار** کې او **سراج المصار** په **جبل السراج** کې نوموونه یادولای شو.

امیر حبیب الله خان په یوه عام مجلس کې داسې ویلي وو: "د دولت پرمختګ د علم له پرمختګ پرته ناشونی دی، زه قصد لرم، چې په هېواد کې ښوونځي جوړ کړم، نو په دې اړه د نظر د خاوندانو وړاندېزونه او نظریې په لیکلي توګه غواړم". په ۱۹۰۳ زېږدیز کال د **حبیبې** لیسې په بنسټ ایښودلو سره د فرهنګي مسایلو او نوي پوهنې بنسټ هم کېښودل شو. دغې لیسې درې دورې درلودې یعنې **لومړنی، منځنی** او **وروستنی**. د **حربي** ښوونځي بنسټ هم په ۱۹۰۹ زېږدیز کال کې کېښودل شو، چې درې **اعدادیه** او درې **حربي** ټولګي یې لرل. په دغه ښوونځي کې نظري او عملي ښوونې د نصاب یوه برخه ګڼل کېده او د ښوونې چارې یې د **افغاني** او **ترکي** ښوونکو له خوا پرمخ بیول کېدې.

د امیر حبیب الله خان په دوره کې صنعت ته هم پاملرنه وشوه. د **څرمګرۍ** کارخانه جوړه او په کار یې پیل وکړ چې د وسله والو پوځونو د اړتیا وړ توکي یې تیارول. په ۱۹۱۳ زېږدیز کال کې د **وړیو اوبدلو** د کارخانې بنسټ کېښودل شو. د دې کارخانې له تولیداتو څخه د پنځوسو زرو پوځیانو د پوځي جامو اړتیا پوره کېده. **پوځي** روغتون هم د حبیب الله خان په دوره کې په کار پیل وکړ، چې تر **ملکي** روغتون کوچنی و. دغه پوځي روغتون د **هندي** ډاکټرانو تر څارنې لاندې خپل کارونه سرته رسول.

امیر حبیب الله خان په ۱۹۱۹ زېږدیز کال د لغمان د **کله ګوش** په سیمه کې په مرموز ډول ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته د هغه ورور **نصرالله خان** سمدلاسه په **جلال اباد** کې د پاچاهۍ اعلان وکړ، خو د امیر زوی "**امان الله خان**" چې هغه مهال په کابل کې و د ځینو عالمانو او مشرانو په مرسته په **کابل** کې پر تخت کښېناست او د هېواد چارې یې په خپل لاس کې واخیستې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د امیر حبیب الله خان د اداري جوړښت په اړه او دویمه ډله دې د هغه وخت د صنعت په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱ – د امیر حبیب الله خان د دولتي جوړښت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

۲ – د امیر حبیب الله خان وینا د هېواد د پرمختګ په اړه څه وه؟ ویې لیکئ.

۳ – د امیر حبیب الله خان په دوره کې د صنعت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هغو ودانیو انځورونه راټول کړي، چې د امیر حبیب الله خان په دوره کې جوړې شوې دي او بیا دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان خلکو څرنګه له انګریزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟

په تېر لوست کې مو د امیر حبیب الله خان د پاچاهی په اړه او د لغمان د کله ګوش په سیمه کې په نامعلوم ډول د هغه دوژلو په اړه مو معلومات ترلاسه کړل.

په دې لوست کې به د خپلواکی په لاره کې د افغانانو بریالیتوب تر څېړنې لاندې ونیسو. شهزاده **امان الله خان** د خلکو د ملاتړ په ترلاسه کولو سره وکولای شو، چې په **۱۹۱۹** زیږدیز کال کې چې له ۱۲۹۸ هجري لمریز کال سره سمون خوري خپله پاچاهي اعلان کړي.

امان الله خان د افغانستان خلک د خپلو اعلامیې په وسیله واک ته له خپلو رسېدلو نه خبر کړل. د دغې اعلامیې په یوه برخه کې راغلي دي: "کله چې د افغانستان لوی ولس د پاچاهی تاج زما پر سر کېښود نو ما له ځانه سره هوډ وکړ، چې د افغانستان دولت باید لکه د نورو دولتونو په څېر خپلواک او غښتلی وي، د دې خاوري اوسېدونکي له هر ډول یرغل څخه په امن او د قانون او مقرراتو پابند اوسي. زموږ هېواد او وګړي یې د نړۍ د نورو وګړو ترمنځ خپل ځای بیا ومومي. ای غیرتمند او هوښیار ولسه! د خپل دین، دولت او ولس په ساتلو کې وینښ اوسېږئ او د هېواد په ساتنه کې هڅه وکړئ".

امیر امان الله خان په **۱۹۱۹** زیږدیز کال د عدالت د رامنځ ته کولو په شعار ورکولو سره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړ. د لسو شپږاو ورځو په موده کې ټولو ولایتونو له پاچا سره بیعت وکړ او د خپلواکۍ غوښتنې غږونه په ټول

افغانستان کې پوره ته شول.

د امان الله خان ادارې د انګليسي پوځونو د احتمالي خطرونو د مخنيوي لپاره خپل پوځونه په سرحدي سيمو کې ځای پر ځای کړل. سره له دې چې د قوماندې او ادارې لوی مرکز په هېواد کې ځرنګه چې ورته اړتيا وه شتون نه درلود او استعماري ځواکونو له مالي او تخنيکي اړخه هم برلاسي لرله، په جنګي موضوعاتو کې يې هم سره سمون نه درلود. د افغانستان خلک د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره په درېګونو جبهو کې د **سردار اعتماد الدوله سردار عبدالقدوس خان** په مشرۍ د **قندهار، جنرال صالح محمد خان** د **ننګرهار** او **سپه سالار سردار محمد نادر خان** د **پکتيا** په ولايت کې خلک سره راټول او يو ځای کړل او د کلکو جګړو په ترڅ کې پر انګريزانو يرغل وکړ، انګريزان د افغانستان د خپلواکۍ بيا لاسته راوړلو ته اړ شول. د متارکې د اعلامولو وروسته **علي احمد خان** چې د کورنيو چارو وزير و په ۱۹۱۹ زېږديز کال کې **هند** ته ولاړ. کله چې **راولپينډۍ** ته ورسېد د انګليسي پلاوي له مشر **هملټن ګرانټ** سره يې خبرې اترې پيل کړې او په هماغه کال کې يو تړون لاسليک کړ چې په دې توګه د افغانستان خپلواکي د انګريزانو له خوا په رسميت و پېژندل شو.

امان الله خان واک ته له رسېدو سره سم په يو شمېر اصلاحاتو يې لاس پورې کړ. دغو اصلاحاتو دوه پړاوونه درلودل، لومړی پړاو يې د ۱۹۱۹ او ۱۹۲۴ زېږديز کلونو ترمنځ او دويم پړاو يې تر ۱۹۲۸ ز کال پورې اوږد شو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د خپلواکۍ د کورنيو او بهرنيو لاملونو او دويمه ډله دې د امان الله خان د کورنيو او بهرنيو تګلارو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱- امان الله خان څنګه واک ته ورسېد بيان يې کړئ؟
۲- د امان الله خان د اعلاميې د جزئياتو په اړه خپل معلومات وليکئ؟
۳- د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په څو پړاوونو کې اصلاحات ترسره شول؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له مور او پلار څخه د هېواد د خپلواکۍ په اړه معلومات ترلاسه او بيا دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امان الله خان د مسافرتونو برياوې څه وې:

په تېر لوست کې مو د انگليسي يرغل پر وړاندې د هېواد خلکو برياوې، چې په پای کې د خپلواکۍ او اصلاحاتو د رامنځته کېدو لامل شوې ولوستلې، په دې لوست کې به د امان الله خان د سفرونو برياوې وڅېړو.

د نړۍ **اسيايي** او **اروپايي** هېوادونو ته د **امان الله خان** سفرونو اته مياشتې وخت ونيوه. په دې وخت کې پاچا ۳۸ کلن و. پاچا د **کندهار** او **چمن** له لارې **برېتانوي هند** ته ولاړ او پراخ هرکلی يې وشو. د امير امان الله خان په وېناوو کې د استعماري ضد احساس ښکاره و او خلک يې د يووالي ارزښت ته رابلل.

امير امان الله خان د خپلواکۍ په اړه داسې ويل: «**خپلواکي نه ورکول کيږي، بلکې اخيستل کيږي**».

امير امان الله خان **مصر** ته يې هم سفر وکړ، د **قاهرې** ښاريانو يې هرکلی وکړ. د مصر سرکونه او علمي او تاريخي اداري يې وليدې، له مصر څخه **ايټاليا** ته ولاړ او هلته يې د ايټالوي هوابازانو سره خبرې اترې وکړې.

امير امان الله خان په **فرانسه** کې د لرغونپوهانو او ختيځپوهانو له شورا سره وليدل او يو فرهنگي تړون يې هم لاسليک کړ. د فرانسې وروسته **المان** ته ولاړ. په المان کې د صنايعو خاوندانو د امان الله خان هرکلی وکړ. د هېواد د خپلواکۍ لسمه کليزه يې په المان کې ونمانځله. په آلمان کې د تم کېدو پر مهال يې شپږ ميليونه مارکه د پور په ډول ترلاسه کړ او هغه يې د تخنيکي کمپنيو د سامان الاتو په اخيستلو او د جنگي تجهيزاتو په پېرودلو ولگول.

انگلیسانو هم د امان الله خان هرکلی وکړ. امان الله خان د انگلیسانو علمي مرکزونه ولیدل، دغو ادارو امان الله خان ته د حقوقود افتخاري ډاکټرۍ علمي لقب ورکړ. امان الله خان د روسیې پوځي او صنعتي ښوونځي وکتل او د هغه هېواد له نویو بریاوو سره اُشنا شو. امان الله خان ته په **ترکیه** کې د **مصطفی کمال اتاترک** له خوا د «**ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر**» لقب ورکړل شو. د **ایران** هېواد ته د امان الله خان سفر د دواړو هېوادونو د دوستی د ټینګېدو لامل وګرځېد. افغانستان ته د راتګ پر مهال پاچا امان الله خان وویل: «زموږ هېواد ډېرې ارزښتناکې شتمنۍ لري او څه چې نه لري هغه یوازې پوهه ده چې باید ترلاسه یې کړي».

د امان الله خان د سفرونو بریاوو له جملې څخه د نړۍ له نورو هېوادونو سره د اړیکو ټینګول، د دفاعي مهارتونو د کیفیت لوړوالي، د نویو وسلو پېرودنه، د صنایعو د پرمختګ د لارو چارو برابرول، له ټکنالوجۍ څخه په سمه توګه ګټه اخیستنه او د امان الله خان د نړیوال اعتبار ډېروالی یادولای شو.

امان الله خان د سفر وروسته خپلو اصلاحاتو ته دوام ورکړ ولې دغو اصلاحاتو د یوشمېر کورنیو او بهرنیو کړیو له ګټو سره سمون نه درلود. په هېواد کې سره له دې چې د لویې جرګې پرېکړې یې هم منلې وې، خو په عملي ډګر کې د هېواد په ګوټ، ګوټ کې د معینو بهرنیو کړیو په لمسون خلک د اماني اصلاحاتو پر ضد راپاڅول. په همدې وخت کې ځینې ډلې سره یو شوې او په هېواد کې یې د اماني اصلاحاتو مخه ونیوله، چې په پایله کې د هېواد په برخه لیک کې اړ او دوړ مسلط شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې خپلواکۍ ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د امان الله خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- په فرانسه کې فرهنګي ترون د چا له خوا لاسلیک شو؟ وېې لیکئ.

۲-پاچا امان الله خان ته د کوم مشر له خوا د "ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر" لقب ورکړی شو؟ وېې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

څو زده کوونکي دې د امان الله خان د دورې د فرهنګي مسایلو او بریاو په اړه له خپلو لویانو نه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبیب الله کلکانی څرنگه واک ته ورسېد؟

په تېر لوست کې مو امان الله خان ته د نړۍ د هېوادونو د مشرانو د هرکلي په اړه ولوستل، په دې لوست کې به د حبیب الله کلکاني واکمنۍ ته د رسېدلو په څرنګوالي خبرې وکړو.

تاریخ پوهان د دې مخالفتونو لاملونه اقتصادي وروسته والی، د سیاسي او ټولنیز شعور ټیټه کچه، د اماني ټولنیز او اقتصادي اصلاحاتو بهیر، پر دیني عالمانو باندې د مقرري بندیزونو، د کالیو بدلون، چې دا ټول د خلکو د غوسې لامل شو.

حبیب الله کلکانی چې د **سقاو زوی** په نامه مشهور دی، د یو شمېر کسانو له خوا یې ملاتړ وشو او حبیب الله کلکاني ته یې د (**خادم دین رسول الله**) لقب ورکړ. همدارنګه ځینو هغو کسانو د حبیب الله کلکاني ملاتړ وکړ، چې له اماني اصلاحاتو سره مخالف وو.

حبیب الله کلکانی په **۱۹۲۹** زکال (۱۳۰۷ هـ ل) کابل ښار ته راننوت او د نوي جوړ شوي حکومت لپاره یې اعلامیه خپره کړه، چې د فتوا بڼه یې درلوده. د هغه پر او ځانګړتیاوې د امنیت اخلال، د دولتي

شتمنيو لوټول او د تجارت وروسته پاتې کېدل وو. په پای کې د حبيب الله کلکاني حکومت د ماتي سره مخامخ شو او په پايله کې د **محمد نادر خان** د حکومت لپاره لاره هواره کړه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د خوځښتونو د پيل او دويمه ډله دې په دې اړه معلومات ورکړي، چې دغه بغاوتونه او خوځښتونه د کومو کړيو په ګټه پای ته ورسېدل.

پوښتنې:

۱- د لويې جرګې پريکړې څرنګه او د دې موضوع په اړه د استازو چلند څه و؟

۲- د دغه پړاو پاڅونونه د کومو ډلو په ګټه وو؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ديني عالمانو او خپلو مشرانو څخه د حبيب الله کلکاني او د هغه په دوره کې د ټولنيزو ډلو د رول په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې يې له نورو ټولګيوالو سره شريک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې محمد نادر شاه څرنګه واک ته ورسید؟

محمد نادر شاه

په تېر لوست کې مو د هغو عواملو په اړه معلومات ترلاسه کړل چې د حبیب الله کلکاني واک ته د رسیدلو لامل شول، په دې لوست کې به د محمد نادرخان د واکمنی د څرنګوالي په اړه بحث وکړو.

محمد نادرخان د **امان الله خان** په وخت کې د سپه سالارۍ دنده درلوده. د افغانستان د خپلواکۍ په جګړه کې یې د سوېلي سیمو د اداري دنده په غاړه درلوده، چې انګلیسي پوځونو ته یې سخته ماتې ورکړه. له همدې برې وروسته محمدنادر خان د افغانانو په منځ کې د شهرت څښتن شو. د اماني دولت تر نسکورېدو وروسته په هېواد کې ارو دوړ پیل شو. محمد نادر خان چې د ښه شهرت خاوند و، د امان الله خان پاچا په نامه یې خلک د واک د لاسته راوړلو لپاره په ځان راټول کړل او **پکتیا** یې د سیاسي او پوځي چارو په مرکز تبدیله کړه. له بېلا بېلو قبیلو نه یې دولس زره کسه یوموټې او متحد کړل.

محمد نادر خان په کال ۱۹۲۹ کې د **کابل** په لور حرکت وکړ او کابل یې د مخالفینو څخه وژغوره.

محمد نادر خان د هماغه وخت د مخورو کسانو د خپلولو سیاست خپل کړ. د دغو مخورو خلکو د خپلولو نه یې موخه د خپل مینځو ګډوډیو له مینځه وړل وو، چې د نهه میاشتنیو کړکېچونو او ګډوډیو پر مهال په هېواد کې په سیمه ییزو څواکونو اوښتي وو.

محمد نادرخان د هېواد اداري چارې له خپلو ورونو سره وویشلې او **سردار محمد هاشم خان** یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي وزير په توګه وټاکه. د نوموړي د صدارت پر مهال يولړ تدريجي بدلونونه رامنځته شول. د دغې دورې ځانګړتياوې د سياسي واک ټينګښت په کورنۍ کې و.

د محمد نادر خان د پاچاهۍ په موده کې، چې درې کاله وه، د هېواد امنيتي حالات مخ په ښه کېدو شول او د مرکزي دولت واک هېواد ته په تدريجي توګه پراخه شو. د هېواد په اداري - دولتي جوړښت کې يوځل بيا هڅه وشوه، چې د اماني ګوند د پلويانو ملاتړ ترلاسه شي، چې له شته حالاتوځخه خوښ نه وو. د اصلاحاتو د دوام لړۍ په پخه توګه پرمخ تلله.

محمد نادر خان په ۱۹۳۳ زېږديز کال کې د پوهنې د جشن د نمانځلو پر مهال د **نجات** د عالي لېسې يوه کس زده کوونکي، چې عبدالخالق نومېده، ووژل شو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې واک ته د محمدنادرخان رسېدو نه مخکې د هغه مهمو کارونو او دويمه ډله دې د هغې دورې د مهمو ځانګړتياوو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱- محمد نادرخان د خپلواکۍ په جګړه کې کومه دنده درلوده؟ ويې ليکئ.
۲- محمد نادرشاه ولې د مخورو خلکو د خپلولو هڅه وکړه؟
۳- محمد نادر شاه څنګه ووژل شو؟ ويې ليکئ.

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د محمد نادرخان د کورنۍ په اړه له خپلو لويانو څخه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې محمد ظاهر شاه څلویښت کاله پاچاهي وکړه؟

محمدظاهر شاه

په تېر لوست کې مو واک ته د محمد نادر شاه د رسېدلو د څرنګوالي په اړه ولوستل، په اوسني لوست کې به د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ دوره وڅېړو.

د **محمد نادر شاه** د مړینې وروسته د هغه زوی **محمد ظاهر** چې عمر یې تر **۱۹** کلو ډېر نه و، د افغانستان د پاچا په توګه وټاکل شو. د ده د پاچاهۍ په پیل کې د هېواد ټولې دولتي چارې د **محمد هاشم خان** او د ده د ورونو په لاس کې وې.

د سردار محمد هاشم خان د صدارت دوره:

سردار محمد هاشم خان د محمد نادر شاه په پاچاهۍ کې د لومړي وزیر په توګه وټاکل شو او د محمد نادرخان تر مړینې وروسته یې هم همدغه دنده لرله.

نوموړي د اداري سیستم د نوي کولو په هیله هڅه وکړه، چې ملکي جوړښت یوځل بیا اصلاح کړي. اداري جوړښت یې په نائب الحکومه او اعلی حکومتونو باندې ووېشه او خپل اعتباري خلک یې په ادارو او ولایتونو کې په دندو وګومارل.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د افغانستان معارف ته پاملرنه وشوه. که څه هم دغه کارونه د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د پام وړ نه و، خو سره له دې هم کولای شو د هغه د خدمتونو له ډلې نه د

افغانستان د ښوونې د وزارت په چوکاټ کې د **طب، حقوقو** او **ادبیاتو** د پوهنځیو او ځینو ښوونځیو بنسټ ایښودنې ته نغوته (اشاره) وکړو.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د هېواد اقتصادي حالات سم نه شول او خلکو په یو کړکېچن او بد حالت کې شپې ورځې تېرولې. د هېواد په سلو کې نوي وګړي بزګران و، چې د کرنې او څاروي روزنې په چارو بوخت وو او د هغوی کاري وسایل ټول هماغه پخواني وسایل او الات وو.

لومړی وزیر شاه محمود خان

د شاه محمود خان د صدارت دوره:

تر **دوهمې نړیوالې جګړې** وروسته محمد هاشم خان د صدارت دنده **شاه محمود خان** ته وسپارله. نوموړی د د موکراسی د پلار په نامه وپېژندل شو. هغه په کورنیو چارو کې د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي بدلونونو په رامنځ ته کولو سره په بهرنۍ سیاست کې هم بدلون را منځته کړ.

د سردار شاه محمود خان حکومت د نړۍ د هېوادونو په ځانګړې توګه د **امریکې** له **متحده ایالاتو، هند، مصر** او نورو هېوادونو سره اړیکې ټینګې کړې. د (**ملګرو ملتونو د تخنیکي مرستو او اړیکو اداره**) په نامه د ملګرو ملتونو یوه اداره پرانیستل شوه، چې د ملګرو ملتونو د کارپوهانو د پلانونو د طرحې لپاره مناسبې کړنلارې په لاس کې ونیول شوې.

د شاه محمود د صدارت پر مهال د ازادو ټولنو د ترسره کېدو، د مطبوعاتو خپلواکۍ، د شوراګانو او سیاسي ګوندونو د جوړونې لپاره لازم سیاسي اقدامات پیل شول.

په ۱۹٤۹ زېږدیز کال ټولټاکنې ترسره شوې چې په پایله کې یې د خلکو لخوا یو شمېر سیاسي څېرو د هېواد ولسي جرګې ته لاره ومونده.

دغه مهال ولسي جرګې د حکومت کړنې څارلې. د خلکو د حقوقو او خپلواکیو خوندي کول او د نویو قوانینو بشپړ ول د وکیلانو له بریاوو څخه شمېرل کېده. د کارونو د ښه پرمختګ لپاره په ځینو ادارو کې، اصولنامې (قانون) جوړې شوې، د ساري په توګه د **کار** او **کارګر** لپاره د صنعتي مؤسسو اصولنامه یادولای شو چې د **عبدالمجید زابلي** په نوښت جوړه او عملي شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد داودخان د صدارت دوره:

لومړی وزیر محمد داود

سردار محمد داود، په اداري چارو کې له پوهو او د لوړو زده کړو لرونکو کسانو څخه ګټه واخیستله. د ۱۹۵۵ زیږدیز کال چې د ۱۳۳٤ لمریز کال سره سمون لري تر لویې جرګې وروسته د تاریک فکرو کړیو رول کمزوری شو. په دې وخت کې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په منځ کې ځانګړی ځای ترلاسه کړ. محمد داود خان د خپل صدارت په وخت کې د ناپېیلو هېوادونو ملاتړ وکړ او افغانستان د دغه غورځنګ د بنسټ ایښودونکو د یو غړي په توګه وپېژندل شو.

محمد داودخان د افغانستان د صدراعظم په توګه لکه **جمال عبدالناصر، جواهر لعل نهرو** او **عبدالرحیم سکارنو** د ځانګړې ځای څخه په دې نهضت کې برخمن شو. په دې پړاو کې افغانستان د ملګرو ملتونو په سازمان کې هم پرمختګ وکړ. د هغو کړنو نه یو هم په بهرني سیاست د پوهو کسانو ملاتړ د دولت څخه د **پاکستان** په وړاندې د هغه پالیسي څارل وو، چې د **ډیورنډ** د کرښې د تاریخي مسالې په حل باندې ټینګار کاوه. د دغې دورې د اغېزناکو کارونو څخه یو هم د لومړي او دویم پنځه کلن پلان عملي کول وو. د محمد داود د صدارت په دوره کې اقتصادي پرمختیایي پلانونه طرح او عملي شول. ډېر شمېر لویې لارې جوړې شوې او هوایي کرښې او ډګرونو ډېروالی پیدا کړ. په فرهنګي او ټولنیز ډول هم بدلونونه رامنځته شول. په ټولنیزو چارو کې د ښځو برخه اخیستنه معمول شوه، چې پر ټولنیزو او تولیدي چارو یې لوی اغېز وکړ.

محمد داود خان د نړۍ د نورو هېوادونو سره د سوداګریزو اړیکو د ټینګولو او دوام هڅه وکړه. په ۱۳٤۰ هجري لمریز کال کې د هېواد د خپلواکۍ له جشن نمانځلو سره جوخت په کابل کې یو نندارتون پرانیستل شو، په دې نندارتون کې د نړۍ څلوېښتو هېوادونو سوداګریز او تولیدي توکي نندارې ته وړاندې شول.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت دوره:

د اساسي قانون تر تصویب وروسته په ۱۳٤۳ هجري لمریز (۱۹۶۵ زیږدیز) کال کې د صدارت څوکۍ د کانو او صنایعو د پخواني وزیر **ډاکټر محمد یوسف** د نوماند کېدو لپاره لاره اواره کړه او حکومت

د اساسي قانون پر بنسټ د سلطنتي کورنۍ نه بېل کړای شو.

له ټولنیز او سیاسي اړخه هم په هېواد کې ژور بدلونونه رامنځته شول او د اساسي قانون پر بنسټ د بیان د ازادۍ لپاره لاره هواره شوه. د سیاسي ګوندونو قانون اعلان شو، خو پلی نه شو. له دې ټولو سره سره یوشمېر ګوندونو د افکارو په درلودو سره پټ او ښکاره فعالیتونه کول. په دغو سیاسي خوځښتونو کې د کابل او ولایاتو ښوونځیو او پوهنتونونو د پام وړ ونډه درلوده. ملي شورا په خپلو جلسو کې پر مهمو ټولنیزو او فرهنګي مسالو بحث کاوه. قوانین یې د ملي ګټو او نړیوالو حالاتو په نظر کې نیولو سره تصویبول. کار په ورځ کې له دولس ساعتو څخه اتو ساعتو ته راټیټ کړای شو. د ښځو حقوقو ته پاملرنه وشوه او د هېواد اتباعو لپاره د کار حق تسجیل شو.

د ډاکټر یوسف د صدارت تر ختمېدو وروسته حکومتونه یو په بل پسې رامنځته شول چې هر حکومت بیل پروګراومونه تر سره کول. د **محمد هاشم میوندوال**، **نوراحمد اعتمادي**، **ډاکټر عبدالظاهر** او **محمد موسی شفیق** په دورو کې د رغاونو، پرمختیایي، فرهنګي او ټولنیزي پروژې پلي کړای شوې.

د ۱۳۵۲ هجري لمریز کال د چنګاښ په ۲٦مه چې د ۱۹۷۳ زیږدیز له جولای سره سمون خوري د یوې سپینې کودتا له لارې، په هېواد کې شاهي نظام نسکور او پر ځای یې په افغانستان کې د سردار محمد داودخان په مشرۍ لومړنی جمهوري حکومت جوړ شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د محمد ظاهر شاه د سلطنت د وروستیو لسو کلونو په کړنو او دویمه ډله دې د سلطنت په لومړنیو کلونو کې د حکومت فعالیت په ګوته کړي.

پوښتنې:

۱ – محمد ظاهر څرنګه واک ته ورسېد؟
۲ – محمد هاشم خان ولې د ملکي جوړښت په سمون لاس پورې کړ؟
۳ – شاه محمود خان ته د صدارت پر مهال کوم لقب ورکړ شو؟
٤ – د ناپېیلو هېوادونو بنسټ ایښودونکی څوک و؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د ډاکټر محمد یوسف د صدارت په دوره کې د ډموکراسۍ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی

دګاونډیو هېوادونو معاصر تاریخ

د څلورم څپرکي موخې

- د ګاونډيو هيوادونو د جغرافيايي موقعيت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ګاونډيو هېوادونو د کلتوري ارزښتونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ګاونډيو هيوادونو د معاصر سياسي بدلونونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د چین یا د نړۍ د تر ټولو زیات نفوس لرونکي هېواد په اړه څه معلومات لرئ؟

لکه څنګه چې پوهېږئ زموږ يوګاونډی هېواد چين دی. مخکې مو د لومړنيو، منځنيو او نوو پېړيو په تاريخ کې له چين سره پېژندګلوي پيدا کړه. په دې لوست کې به د دې هېواد معاصر تاريخ وڅېړو.

لکه څنګه چې په نقشه کې وينی، چين په شمالي نيمه کره کې د **اسيا** د وچې په ختيځه برخه او د **ارام سمندرګي** په لوېديځ ساحل کې پروت دی او په نړۍ کې درېيم لوی هېواد دی. د خاورې پراخوالی يې تر نهو ميليونو کيلومترو مربعو څخه زيات دی. د **چين** د سرحدونو اوږدوالی دوه سوه اته ويشت زره اته سوه کيلومترو ته رسېږي. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰۶ زکال د سرشمېرنې له مخې يو ميليارد او درې سوه ميليونو کسو ته رسېدلی و، چې د نړۍ ۲۲ په سلو کې نفوس جوړوي. په دې شمېر کې د **هانګ کانګ** او **تايوان** اوسېدونکي شامل نه دي، چې د چين ۸ په سلو کې وګړي تشکيلوي. پاتې ۹۲ په سلو کې د **خان** (هان) نژاد دی چې له پېړو پېړيو راهيسې په دې هېواد کې استوګن دي.

په معاصرو پېړيو کې د **منچو** دولت د **انګليس** سره سوداګري لرله او تر خېرنې لاندې ونيوله د سوداګريزو مقرراتو د نوي کولو غوښتونکي وو. انګليسانو هڅه کوله چې د نړۍ سره د **هندوستان** له لارې خپلې سوداګرۍ ته پراخوالی ورکړي. نو له همدې امله د انګليس سوداګري د چين سره په همدغو لاملونو ولاړه وه او اساسي موخه يې د ترياکو سوداګري وه. همدارنګه سوداګريزو اړيکو د چين لپاره ښې پايلې نه درلودې او په ۱۸۴۱ - ۱۸۶۰ ز د ترياکو د جګړې لامل وګرځېد.

ډاکتر سون يات سن: چې د نوي (مډرن) چين د پلار په نامه مشهور دی، د چين لومړی ولسمشر و او د **ګومين تانګ** د ګوند مشري يې په غاړه وه، هغه وکولای شو چې د منچو د رژيم وروستی جرړې وباسي او په چين کې جمهوري نظام رامنځته کړي. نوموړي د چين وګړي په پنځو نژادي ډلو ووېشل:

۱- **خان** ۲- **منچو** ۳- **مغولي** ۴- **تبتي** ۵- **خويي**

د چين هېواد پايتخت د **پکن** ښار (**بيجينګ**) دی چې تاريخ يې لرغونو زمانو ته رسېږي او ۳۰۰۰ کلن لرغونی تاريخ لري. دغه ښار ۱۰۰۰ کاله پخوا جوړ شوی دی او اوه پېړۍ مخکې، **قوبلاي خان** د پکن ښار د خپل دايمي پلازمېنې په

توګه وټاکه او د ۱۹۲۸ - ۱۹۴۹ زیږدیز کلونو پرته چې ګومین ټانګ خپل پلازمینه نن بیجینګ ته انتقال کړ، تراوسه د هېواد مرکز دی.

مائو

مائو او د ۱۹۴۹ کال پاڅون:

د ۱۹۴۸ زیږدیز کال په وروستیو کې د کمونیستي ګوند ځواکونه د چین په شمال او شمال ختیځو سیمو باندې واکمن شول. د ۱۹۴۹ زیږدیز کال د جون په میاشت کې د پکن ښار پرته له کوم مقاومته ونیول شو او د کمونست ګوند د ځواکونو په کنټرول کې راغی. د همدې کال د اپریل او نوامبر د میاشتو ترمنځ د چین ډېر ښارونه پرته له وینو تویېدو او مقاومته د کمونستانو تر واک لاندې راغلل. **چیانکایچک** له خپلو ځواکونو سره تایوان ته وتښتېد. د پکن له نیولو او د چیانکایچک د ځواکونو له ماتې وروسته کمونستي ګوند په بشپړه توګه بریالی شو مائو په کال ۱۹۴۹ زیږدیز د اکتوبر میاشتې په لومړۍ نېټه د پکن ښار د **اسماني سولې** په سیمه کې د چین د خلکو جمهوري دولت اعلان کړ. د چین په هېواد کې د **کنفوسیزم**، **تائویزم** او **بودیزم** پر مذهبونو سربېره د نورو ادیانو پیروان هم استوګن دي. ډېر شمېر خلک د یو دین پیروان نه دي چې ترڅو هغه دین په دې هېواد کې رسمي بڼه پیدا کړي.

تر ۱۹۹۰ زیږدیز کال وروسته د مذهبي مقدساتو او شعائرو د نمانځلو لپاره اړینې اسانتیاوې برابرې او تدابیر ونیول شول. د بیلابیلو مذاهبو پیروانو ته اجازه ورکړای شوه چې خپل مذهبي مراسم پرته له دې چې نورو ادیانو ته ضرر ورسوي، ترسره کړي. په اوس وخت کې د چین په هېواد کې ۴۷ مذهبي موسسې لکه د بودیزم د زده کړو مرکز، اسلامي الهیات، د پروتستانت کلیسا ښوونیز مرکز، کاتولیک او نورې شته او څه دپاسه دوه سوه زره مذهبي کارپوهان له بیلابیلو خپرونو سره په کار بوخت دي. چینایي ژبه د نورو ټولو ژبو برعکس د الفباتوري نه لري، بلکې د معنی او مفاهیمو یوه ټولګه ده. نن ورځ چینایي ژبه په څو ټولنیزو لهجو وېشل شوې ده لکه **پکني**، **کانتوني**، **شانګهای**. د **ماندارین** ژبه د هېواد د رسمي ژبې په توګه پېژندل شوې ده. د چین په هېواد کې د ۱۹۴۸ کال را په دې خوا څلور ځلې اساسي قانون بدلون موندلی او د وروستي ځل لپاره په کال ۱۹۹۹ زیږدیز کې د چین اساسي قانون په ۴ څپرکو او ۱۳۸ مادو کې د چین د ملي کنګرې له خوا تایید او تصویب شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د چین د موقعیت او پلازمېنې او دویمه ډله دې د چین د مذهبونو او مروجو ژبو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- چین د نفوس او مساحت له مخې په نړۍ کې کوم ځای لري؟
۲- د چین د جمهوري دولت لیک څه ډول دی؟ خپل معلومات ولیکئ.
۳- په چین کې رسمي ژبه په کوم نوم یادېږي؟ خپل معلومات ولیکئ
٤- د چین هېواد معمول او مشهور مذاهب کوم دي؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین د تجارت او صنعت په اړه له مشرانو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې یې نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د پاکستان له تاریخ او هېواد سره آشنا یاست؟

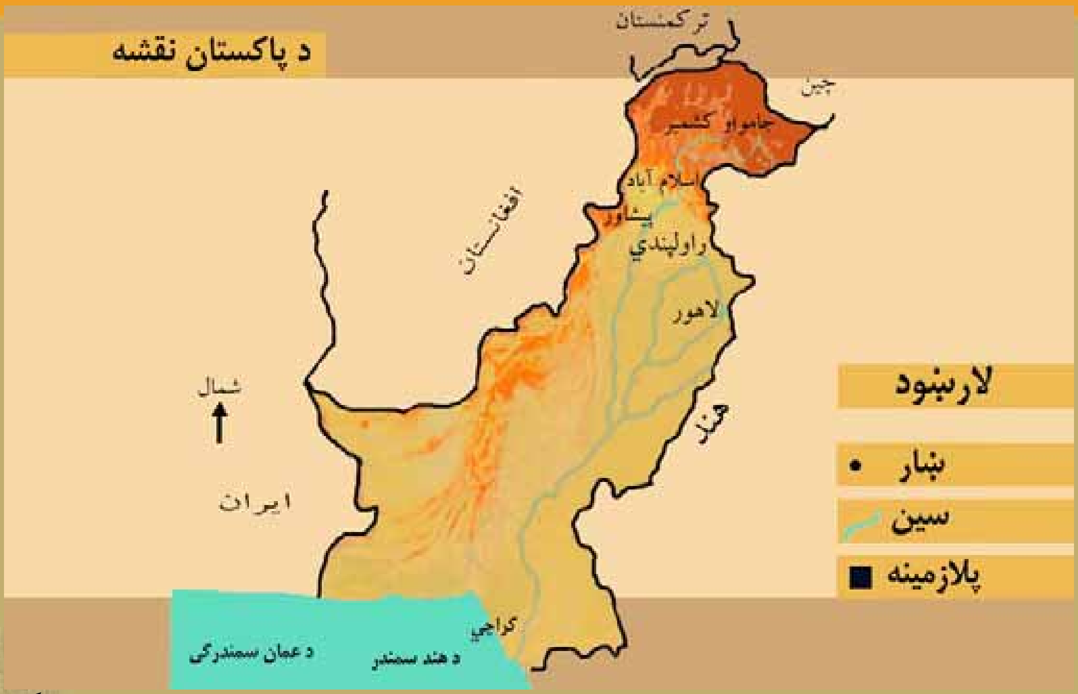

لکه چې پوهېږئ د پاکستان اسلامي جمهوري دولت له هغه هېوادونو څخه یو دی، چې زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د پاکستان تاریخ سره په لنډ ډول آشنا شئ.

پاکستان د اسیا په سوېل کې پروت دی. پلازمېنه یې د **اسلام اباد** ښار دی. دغه هېواد په سوېلي برخه کې د **عربو** له سمندرګي سره زر کیلومتره سمندري پوله لري. د دې هېواد سیاسي جوړښت **فدرالي جمهوري** حکومت دی او له څلورو ایالتونو لکه **پنجاب، سند، بلوچستان** او **پښتونخوا** څخه جوړ شوی دی. د دې هېواد رسمي دین **اسلام**، رسمي ژبه یې **اردو** او د پیسو واحد یې **پاکستانۍ روپۍ** ده. د نفوس له پلوه د نړۍ اتمه درجه هېواد دی. نفوس یې د ۲۰۰٦ زیږدیز کال د سرشمیرنې له مخې څه د پاسه یو سلو پنځه شپېته میلیونوکسو ته رسېږي.

محمد علی جناح

پاکستان یو نوی تشکیل شوی هېواد دی، چې نږدې څه د پاسه نیمه پېړۍ عمر لري. کله چې دویمه نړیواله جګړه پای ته ورسېده، **محمد علی جناح** د پاکستان د خپلواکۍ لپاره ډېرې هڅې وکړې

او د **بریتانیا** دولت هم د هند د نیمې وچې وېش سره موافقه درلوده، نو د هند لویه وچه یې په دوو هېوادونو (**هند او پاکستان**) ووېشله.

د ۱۹٤۷ زېږدیز کال د اگست په میاشت کې هند او پاکستان دواړو خپله خپلواکي ترلاسه کړه. محمدعلي جناح په دې نه و بریالی شوی چې ترخپلواکۍ وروسته **مسلم لیگ** د یو فعال او گټور سیاسي گوند په توگه وروزي، له همدې امله حالت ورځ په ورځ کړکېچن شو.

سیاستوالو نه یوازې د خپلو شخصي گټو او واک ته د رسېدو لپاره فعالیت کاوه، بلکې د هېواد د ختیځو او لوېدیځو سیمه ییزو ډلگیو خپلمنځې ډله ییزې سیالۍ او اختلافات د پاکستان د دولت د کمزورۍ یوه اساسي لامل شو. د کشمیر پر سر اختلافات لا د حالاتو خړ پړتیا لامل وگرځېدل او اقتصادي حالات یې لا نور هم کړکېچن او خراب شو.

پاچا خان (خان عبدالغفار خان)

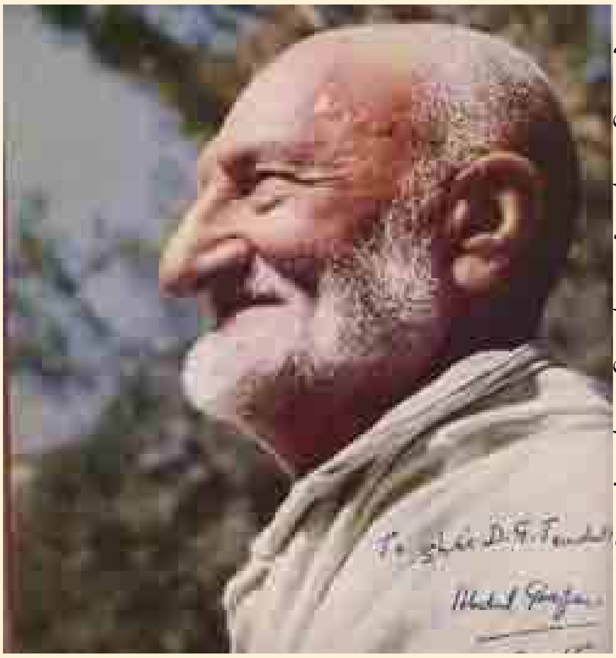

خان عبدالغفار خان یو له هغو کسانو څخه و چې د نه تاوتریخوالي د خوځښت بنسټ یې کېښود او هم یوه پېژندل شوې سیاسي څېره او د هند د نیمې وچې یو ملي اتل و، چې د هند د خپلواکۍ په لاره کې د ښکیلاگرو د تېري پر وړاندې مقاومت وکړ او یو مهمه او حیاتي ونډه یې ترسره کړه. نوموړي د خپلې زمانې د نورو مشرانو لکه مهاتما گاندي او محمد علي جناح په څېر د خپلو خلکو د ویښېدو او د خلکو په یو موټي کولو، د خپلواکۍ د گټلو په لاره کې فعاله ونډه درلوده. هغه خپل ملي او تاریخي مسوولیت ترسره کړ.

د ختیځ پاکستان بېلتون:

مجیب الرحمن د **بنگال** د **عوامي لیگ** مشر په ۱۹۶۸ زېږدیز کال د اوړي په موسم کې له ۳۵ نورو بنگالیو سره یوځای د ده په مشرۍ د ختیځ پاکستان په بېلولو تورن شو. **یحیی خان** او بوټو د مجیب الرحمن پر هغه غوښتنه اعتراض وکړ، چې د ختیځ لورې پر بېلولو او خپلواکۍ یې ټینگار کاوه. د ملي مجلس فعالېدل چې د پلان له مخې باید د ۱۹۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږدیز کال د مارچ په میاشت کې پلي شوي وای وځنډېدل. تر دې پېښې وروسته مجیب الرحمن د اعتصاب اعلان وکړ او عوامي لیگ گوند د ختیځ پاکستان د حکومت د تر لاسه کولو هڅه وکړه. ولس مشر یحیی خان د مجیب الرحمن سره د خبرو اترو لپاره ختیځ پاکستان مرکز ډاکې ته لاړ.

مجیب الرحمن داسې کس نه و چې په اسانۍ سره تسلیم شي. هغه د پاکستان د رامنځته کېدو په لومړۍ لسیزه کې د دوو ډموکراتیک حکومتونو پر مهال د کابینې وزیر و او له دې امله چې د ختیځ پاکستان د خپلواکۍ لپاره یې مبارزه کوله نو ځکه د پاکستان حکومت هغه بندي کړ.

یحیی خان په ۱۹۷۱ زیږدیز کال د مارچ په میاشت کې د هغې ستونزې په اړه چې مجلس ورسره مخامخ و، په دې هڅه کې شو چې د مجیب الرحمن د غوښتنې شخه لږ څه کم کړي، خو هېڅ یوه اړخ نه غوښتل چې خپل چانس له لاسه ورکړي. د مارچ په ۲۵ نېټه خبرې اترې پای ته ورسېدې.

یحیی خان تر خبرو اترو وروسته د مجیب الرحمن د بندي کولو امر ورکړ. مجیب الرحمن لوېدیځ پاکستان ته یوړل شو، یوه ورځ وروسته ختیځ پاکستان خپله خپلواکي اعلان کړه او دغه خپلواکه سیمه یې د **بنگله دېش** په نامه ونوموله. د پاکستان پوځ له لوېدیځ لوري د پاځون د ټکولو لپاره هوایي عملیات پیل کړل، په زرگونو بنگالیان ووژل شول او د لسو میلیونو په شمېر بنگالیان **هند** ته کډوال شوه. د ۱۹۷۳ زیږدیز کال د جولای په پای کې د پاکستان ملي مجلس **بوټو** ته اجازه ورکړه چې د بنگله دېش خپلواکي په رسمیت وپېژني، په دې ډول د ۱۹۷۴ زیږدیز کال د فبرورۍ په میاشت کې د پاکستان دولت، بنگله دېش د خپلواک دولت په توگه په رسمیت وپېژنده.

وروسته له دې چې پاکستان په دوو هېوادونو یعنې پاکستان او بنگله دېش ووېشل شو، د دوه بېلو هېوادونو په توگه یې ځانگړې تگلارې غوره کړې. د یحیی خان له حکومت وروسته د پاکستان نور سیاسي مشران لکه **ایوب خان، ضیاءالحق، بېنظیر بوټو، نوازشریف، پرویز مشرف** او **اصف زرداري** یو په بل پسې واک ته ورسېدل او د پاکستان په سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ژوندانه کې فعال رول ولوباوه.

مهاتما گاندي او خان عبدالغفار خان

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډولو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې او دویمه ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ غوښتونکو وتلو څېرو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ – پاکستان په کوم کال له بریتانیا نه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
۲ – د پاکستان هېواد له څو ایالتونو نه جوړ دی، نومونه یې واخلئ؟
۳ – د بنګله دېش هېواد ولې د پاکستان نه خپلواکي واخیسته؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو څخه د پاکستان د تاریخ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د ايران اسلامي جمهوري هېواد له تاريخ او موقعيت سره آشنا ياست؟

لکه چې پوهېږئ د ايران اسلامي جمهوريت د افغانستان يو گاونډي هېواد دی. ايران د اسيا په لويه وچه کې پروت دی. د خاورې پراخوالی يې له شپاړس میلیونو اته خلویښت زره کیلومترو مربعوڅخه زيات دی. د وگړو شمېر يې شاوخوا اويا ميليونو ته رسيږي. د دې هېواد رسمي دين اسلام او ژبه يې فارسي ده.

ايران د پهلوي په پیر کې:

تر لومړی نړیوالې جگړې وروسته د **ايران** د سياسي، ټولنيزې او اقتصادي وضعې خرابوالی، په **روسيه** کې د سوسياليستي نظام ټينگښت، گاونډيو هېوادونو ته د دې ډول افکارو پراختيا، له نا امنۍ څخه د ايران د وگړو ناخوښی او نهيلی او د **احمدشاه قاجار** په واکمنۍ کې د امنيت نشتوالی، د **رضاخان پهلوي** په مشرۍ کودتا ته لاره هواره کړه.

کله چې رضاشاه پهلوي د انگرېزانو په مرسته د سلطنت پر گدۍ کښېناست، نړۍ د دوو نړيوالو جگړو ترمنځ ښکېل وه. رضاشاه پهلوي د هېواد د اداري او اقتصادي چارو د سمون لپاره يو پراخه تگلاره تر کار لاندې ونيوله. ايران يو واحد اداري نظام، منظم پوځ او پرمختللی بانکي او اقتصادي سيستم نه درلود. نړيوال حالات هم ښه نه وو. ايران د شمال له لورې د **روسيې** او د سوېل له لورې د **بريتانيا** لخوا محاصره و. بريتانيا هڅه کوله له ايران څخه د تسلط له لارې په هند او لیرې ختيځ نه گټه واخلي. رضاشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال واکمن حاکم و، چې د هېواد ټولې چارې يې په خپله اداره کولې.

د رضاشاه د دورې مهم کارونه دا دي: د يو واحد او منظم پوځ جوړول، د قضايي سيستم نوي کول، د ټولنيزو او جزايي قوانينو ترتيبول، د وگړو د نفوس او احوالو د ساتنې د اداري بنسټ اېښودل، د پېژندگلوی د پاڼو وېشل، د ملکيتونو د ثبت د اداري بنسټ اېښودل، د ريل د پټلۍ غځول، د ټوکرانو د فابريکو جوړول، د ملي بانک بنسټ اېښودل، د پيسو چاپول، د کمپنيو تاسيسول، د ښارونو جوړول، د **تهران** د پوهنتون بنسټ اېښودل او د هجري کليزې پر ځای د شمسي کليزې استعمالول. له دې ټولو سره سره هم، ده په ډېره استبدادي توگه سلطنت وکړ. د ده د سلطنت په پیر کې ډېر خپلواکي غوښتونکي زنداني او يا اعدام شول. د ښځو حجاب منع شو او ديني علماء وځورول شول. رضاشاه په ۱۳۲۰ لمريز کال د متحدينو تر حملې وروسته له پاچاهۍ گوښه شو او د هېواد حکومتي چارې يې خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی **محمد رضا** ته وسپارلې ، چې د سلطنت ځای ناستي و او خپله د سویلي افریقا په لور ولاړ.

محمد رضاشاه پهلوي د رضاشاه زوی د پهلوي کورنۍ دویم پاچا دی چې د پلار تر استعفا وروسته په رسمي توګه واک ته ورسېد.

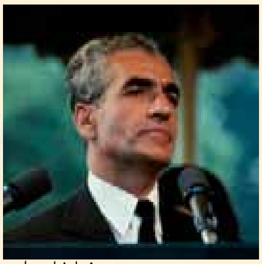
محمد رضا شاه پهلوي

محمدرضاه شاه د خپل سلطنت په لومړیو کلونو کې له ډېرو ستونزو اوکړکېچونو سره مخامخ و، خو هغه بریالی شو چې یولړ مهمې چارې پیل کړي د بېلګې په توګه د تهران کنفرانس، د ټلوېزیون د دستګاه بنسټ ایښودل، د مرکزي بانک تاسیس، ولسي جرګې او ملي شورا ته د ښځو د ټاکلو حق، د بندونو جوړول، د ګازو د پایپونو جوړول، د روسیې او ایران او نورو هېوادو ترمنځ د ډیپلوماټیکو اړیکو پراخوالی او ټینګښت، د هستهيي تاسیساتو رامنځته کول او د موټر جوړوني د فابریکو بنسټ ایښودل یادولای شو. خو د لوېدیځ سره د هغه اړیکې، د نامذهبي سیاستونو پلي کول او د سیاسي خپلواکۍ محدودول د ایران د روښانفکرو او روحانیانو د ناخوښۍ لامل شول. د هغه په دوره کې هم بندي خانې په خپلواکۍ غوښتونکیو ډکې وې او د هغوی اعدام او ځورونې جاري ساتل شوې وې چې په پای کې د ناخوښیو د دوام له امله په ۱۳۵۷ لمریز کال د جدي په میاشت کې د ایران خلکو پاخون وکړ، محمدرضاشاه له واکه لیرې او له خپلې ټولې کورنۍ سره **مصر** ته لاړ.

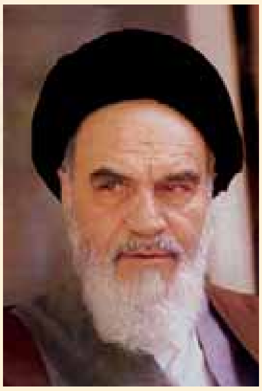
ایت الله سید روح الله خمیني

د ایران د ۱۳۵۷ کال پاخون چې د **اسلامي پاخون (انقلاب)** په نامه هم یادېږي، د **ایت الله خمیني** په مشرۍ او د ایران د ډېرو وګړو، سیاسي ګوندونو او د ایران د عالمانو او روښانفکرو په ګډون یو پاخون و چې شاهي نظام یې رانسکور او د **اسلامي جمهوري** نظام د پلي کولو لپاره یې لاره هواره کړه.

د ایران خلکو د ۱۳۵۷ کال د غویي په میاشت کې د ټولټاکنو په ترڅ کې په سلو کې د ۹۸ پرېکنده اکثریت د اسلامي جمهوري حکومت په توګه د خپل راتلونکي حکومتي نظام سره هوکړه وکړه. او د ایران حکومت په رسمي توګه د ایران په اسلامي جمهوري دولت بدل شو.

د اسلامي پاخون مشرانو له هرڅه دمخه پر دربو ټکو ټینګار کاوه، پر استبداد برلاسی، د بهرنیو دولتونو د لاس وهنې مخنیوی او د بهرنیو فرهنګونو د تېریو پر وړاندې مقاومت. همدغه درې لاملونه وو، چې د ګوندونو او بېلابېلو ډلو د یووالي لپاره یې مناسبه لاره برابره کړه او په دې ډول یې اسلامي پاخون بریا ته ورساوه.

ایت الله سید روح الله خمیني د ایران مذهبي مشر له پنځلس کلنې جلا والي څخه وروسته بېرته ایران ته راستون شو او ابوالحسن بني صدر د ایران د لومړي ولسمشر په توګه وټاکل شو. په ۱۳۶۸ لمریز کال کې امام خمیني مړ او د خبره ګانو جرګې، أیت الله خامنه ای د ایران د انقلاب مشر وټاکه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د پهلوي د دورې د ټولنیزې او سیاسي حالاتو او دویمه ډله دې د اسلامي انقلاب دلاملونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱- پهلوي کورنۍ څرنګه واک ته ورسېده؟

۲- د رضاشاه پهلوي مهم فعالیتونه په ګوته کړي؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لویانو څخه د اسلامي پاخون د پېښېدو په اړه معلومات ترلاسه او بیا دې یې خپلو ټولګیوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ازبکستان هیواد په اړه معلومات لرئ؟

د ازبکستان جمهوریت یو له هغو هېوادونو څخه دی، چې له افغانستان سره ګډه پوله لري، په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاریخ په لنډه توګه ولولو.

د **ازبکستان** جمهوریت په **مرکزي اسیا** کې پروت دی او د **افغانستان**، **تاجکستان**، **ترکمنستان**، **قرغیزستان** او **قزاقستان** له هېوادونو سره ګډه پوله لري. د ازبکستان پلازمېنه د **تاشکند** ښار دی. د ازبکستان د ځمکې پراخوالی تر څلور سوه زره کیلومتره مربع څخه زیات دی. د وګړو شمیر یې د ۲۰۰۶ زیږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اوه ویشت میلیونه درې سوه زره کسو ته رسېږي. رسمي ژبه یې **ازبکي** او **روسي** ده.

په لرغونو زمانو کې په ځانګړې ډول تر شپږمې زیږدیزې پېړۍ وروسته په ډېره کچه ترکي کوچیانو د مرکزي اسیا ابادو سیمو ته وکوچېدل او د **فرغانې** په صحرا کې استوګن شول، چې د وخت په تېریدو سره، د هغه ځای اصلي اوسېدونکو هم **ترکي** عادتونه خپل کړل. ترکان په کلیو، بانډو او ښارونو کې استوګن شول، خو دې سیمې ته د ترکانو د مهاجرت د تاریخي بهیر پرخلاف، ګڼ شمېر خلکو د منځني اسیا په بېلابېلو برخو کې خپل پخوانی هویت وساته.

په لسمه زیږدیزې پېړۍ کې د اسلام په راتګ او خپرېدو سره، د اوسني ازبکستان سیمه د **سامانیانو** د قلمرو یوه برخه وه. د وخت په تېریدو دغه سیمه په ترتیب سره د **غزنویانو**، **سلجوقیانو**، **خوارزمشاهانو**، **مغولانو**، **تیموریانو** تر واکمنۍ لاندې راغله. په اوسني وخت کې ازبکستان یوخپلواک جمهوریت او ۱۲ ولایتونه لري چې دا دي:

۱- تاشکند. ۲- اندیجان. ۳- بخارا. ۴- فرغانه. ۵- جیزک. ۶- نمنګان. ۷- نوایي. ۸- قشقه دریا.

۹-سمرقند. ۱۰- سردریا. ۱۱- سرخان دریا. ۱۲- خوارزم. ۱۳- د قره قالپاقستان خپلواکه جمهوریت.

د ازبکستان هېواد د **مسو، ډبروسکرو** او **نفتو**کانونه لري. د **فولادو، نساجي** او **غذايي موادو** د صنعت په تولید کې یې ډېر پرمختګ کړی دی.

په نوولسمه پېړۍ کې، د ازبکستان لوېدیځې او شمالي برخې د **خوارزم** د خانانو او د ازبکستان سوېلي برخې د **بخارا** د خانانو تر ولکې لاندې وې. د بخارا او خوارزم خانان په کال ۱۸۶۶ کې د **روسیې** تر ولکې لاندې شول.

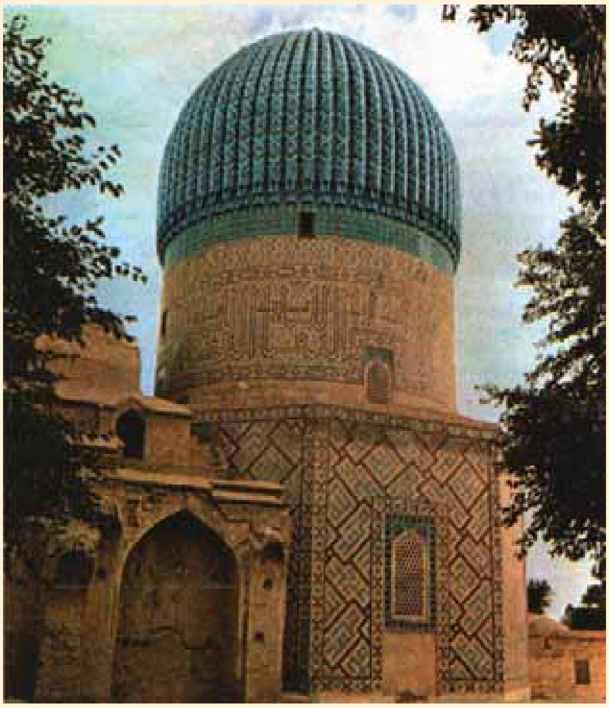

د امیر تیمور ګورګاني مقبره

په روسیې کې د ۱۹۱۷ زېږدیز د اکتوبر د میاشتې تر پاڅون وروسته، ازبکستان هم د روسیې له متحده سوسیالیستي جمهوریتونو څخه وګڼل شو. د پخوانۍ روسیې تر تجزیه کېدو وروسته ازبکستان هم په ۱۹۹۱ زېږدیز کال کې خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه او **اسلام کریموف** یې د حکومت د مشر په توګه وپېژندل شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ازبکستان د ولایتونو او دویمه ډله دې د هغه هېواد د صنعت په اړه یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- ترکان څه وخت په مرکزي اسیا کې مېشت شول؟
۲- اوسنی ازبکستان څو ولایتونه لري؟
۳- د ازبکستان صنعتي تولیدات په ګوته کړئ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د اکتوبر د میاشتې د پاڅون، او د اسلامي فرهنګ او تمدن د یوه مهم مرکز بخارا په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د تاجکستان له خلکو او تاریخ سره اشنا یاست؟

پوهېږئ چې د شمال لور ته د تاجکستان جمهوریت زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د تاجکستان تاریخ ته یوه لنډه کتنه وکړو.

تاجکستان داسې یو هېواد دی چې په مرکزي اسیاکې د افغانستان شمال ته پروت دی. پلازمېنه يې د **دوشنبې** ښار او رسمي ژبه يې **تاجکي فارسي** ده او **روسي** ژبه هم په سوداګرۍ او حکومتي چارو کې کاروي. د پیسو واحد يې **ساماني** دی.

د پورتنۍ نقشې په پام کې نیولو سره پوهېږئ چې تاجکستان له کومو هېوادونو سره ګډه پوله لري.

د تاجکستان د خاورې پراخوالی یو سل او درې ځلوېښت زره کیلومتره مربع دی. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اووه میلیونه او درې سوه زره تنو ته رسیږي.

د اوسني تاجکستان سیمه چې پخوا د **سغد** په نامه یادیده، د **لومړي داریوش** په وخت کې د **هخامنشیانو** د امپراتورۍ د قلمرو یوه برخه ګڼل کېدله. او د **مقدوني سکندر** وروسته، د تاجکستان هېواد د **سلوکي، پارتي، کوشاني** او **ساساني** امپراتوریو یوه برخه وه. په ۷۱۵ زېږدیز کال د امویانو تر ولکې لاندې راغی او د تاجکستان خلک د اسلام سپېڅلي دین ته مخ راوړ. په لسمه زېږدیز پېړۍ کې د **سامانیانو** د قلمرو یوه برخه وه. او د سامانیانو د حکومت وروسته په ترتیب سره **غوریانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغولانو، تیموریانو** او **ازبک** واکمنو پر دې هېواد حکومت کړی دی.

په نوولسمه زېږدیز پېړۍ کې د تاجکستان شمال (**خجند**) د **خوقند** د خانانو سوبلې سیمه يې د **بخارا** د خانانو یوه برخه ګڼل کېده. د بخارا خانان په ۱۸۶۶ زېږدیز کال او د خوقند خانان په ۱۸۶۸ زېږدیز کال کې د روسیې تر ولکې لاندې راغلل.

د اکتوبر د میاشتې د پاځون وروسته، په ۱۹۲۸ زیږدیز کال کې د تاجکستان هېواد د روسیې متحده سوسیالیستي جمهوریتونو له ډلې یوه جمهوریت وګڼل شو، چې تر ۱۹۹۱ زیږدیز کال پورې یې د روسیې متحده جمهوریتونو د اتحاد غړیتوب درلود. د روسیې د سوسیالیستي نظام تر نسکورېدو وروسته یې په ۱۹۹۱ زیږدیز کال خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه.

د خپلواکۍ اخیستلو وروسته، د تاجکستان د دولت او د هغه اسلام پلوه مخالفینو ترمنځ کورنۍ جګړې پیل شوه چې د مخالفینو مشري د **عبدالله نوري** پر غاړه وه. په دې جګړو کې د پنځوس زره خلکو شخه زیات مړه او د اووه سوه زره کسانو زیات وګړي د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړ شول. چې په پایله کې د ملګرو ملتونو په منځګړیتوب د سولې تړون د ښکېلو ډلو ترمنځ لاسلیك شوه.

د تاجکستان هېواد درې ایالتونه او یوه خپلواکه سیمه لري چې عبارت دي له:

۱. د ختلان ولایت چې مرکز یې قرغان تپه دی.
۲. د سغد ولایت چې مرکز یې خجند دی.
۳. د قراتګین ایالت چې مرکز یې کافرنهان دی.
٤. د کوهستان بدخشان خپلواکه سیمه چې مرکز یې خاروغ دی.

تاجکستان د پخواني **شوروي** اتحاد د جمهوریتونو له ډلې یو وروسته پاتې جمهوریت دی. د زیات شمیر خلکو دین یې اسلام دی. **ازبکان**، **روسان** او یوشمېر **اوکرایني**، **چینایي** او **تاتاري** وګړي هم په دې هېواد کې اوسېږي. د تاجکستان مهم صنایع **بریښنا** او د **سکرو ډبرو** تولید دی.

د شاه اسماعیل مقبره

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ژبې او دویمه ډله دې د اسلام د تاریخ په اړه یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د نقشې پرمخ وښایاست چې د تاجکستان هېواد د منځنۍ اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د پخواني شوروي اتحاد تر نسکورېدو وروسته په تاجکستان کې کوم بدلونونه منځته راغلل؟
۳- کومو مشهورو کورنیو پر تاجکستان واکمني کړې ده؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د اکتوبر د میاشتې د پاځون او پر تاجکستان د هغه د اغیز په اړه له مشرانو نه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د ترکمنستان له خلکو او تاريخ سره اشنا ياست؟

د ترکمنستان جمهوريت د افغانستان د ګاونډيو هېوادونو له ډلې څخه دی. په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاريخ په لنډ ډول وڅېړو.

د **ترکمنستان** هېواد د هغو هېوادونو له ډلې دی چې په دې وروستيو وختونو کې يې له پخوانۍ **روسيې** نه خپلواکي ترلاسه کړې ده. اوس نقشې ته وګورئ او د ترکمنستان ګاونډي هېوادونه وښاياست.

د دې هېواد د خلکو دين اسلام او ژبه يې **ترکمني** او **روسي** ده. د ترکمنستان د خاورې پراخوالی ۱۰۰۴۸۸ کيلومتره مربع دی. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰۶ کال د سرشميرنې له مخې تر پنځه ميليونه او اوه سوه زرو کسو زيات دی. ۷۲ په سلو کې وګړي يې په ترکمني ژبه خبرې کوي او نږدې ۹۰ په سلو کې وګړي يې ترکمنان دي. يوشمېر **روسان، ازبکان** او **قزاقان** هم په دې هېواد کې مېشت دي.

ترکمنستان له اقتصادي اړخه د ودې او پرمختګ په لور ګام اخلي. د **پنبې، نفتو** او **ګازو** د صنعت په توليد کې مخکې دی او د نړۍ يو پر دريمه برخه ګاز لري، يوازې د ګازو د توليد او **روسيې، اوکراين** او يوشمېر نورو هېوادونو ته د صادرولو له لارې ډېر زيات عايد ترلاسه کوي.

د ترکمنستان جمهوريت د ۱۹۹۱ زېږديز کال د اکتوبر په مياشت کې د ټول پوښتنې په پايله کې خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه. نوی اساسي قانون يې په ۱۹۹۲ زېږديز کال د ترکمنستان د مجلس لخوا تصويب شو.

د نوي اساسي قانون پر بنسټ، ترکمنستان يو جمهوري نظام لرونکی هېواد دی. په دې هېواد کې ولسمشر صلاحيت لري، چې د قضائيه او اجرائيه قواوو مسوولين او هم د مجلس د ټولټاکنو نوماندان وټاکي. د ترکمنستان

د اساسي قانون پر بنسټ ولسمشر، د وزیرانو د شورا مشر هم دی. په بهرني سیاست کې، ترکمنستان هغه هېواد دی چې دناپېیلتوب دریځ یې غوره کړی دی. د ترکمنستان دغه دریځ په ۱۹۹۵ زېږدیز کال د ملګرو ملتونو د عمومي مجلس له خوا تصویب شو.

ترکمنستان نړۍ ته د اسیا په دغې پېچلې سیمې کې له پرمختګ سره یوځای د سولې او کرارۍ وړاندیز کړی دی. د ناپېیلتوب د دریځ تر تصویب وروسته په نړیواله ټولنه کې د ترکمنستان د ملي ګټو ستراتېژیک موضوعات حل کړی شول. د ډسمبر دولسمه د دغه هېواد د ملي ورځې په توګه ټاکل شوې ده.

د ترکمنستان د ولسي جرګې ودانۍ

ترکمنستان د سیمه ییزو همکاریو فعاله پراختیاوو ته ژمن دی، چې دا کار یې د **ایکو** دسازمان په فعالیتونو کې لیدلای شو. د ایکوغړي هېوادونه چې څه دپاسه ۳۱۰ میلیونه وګړي لري، په نړیوالو اړیکو کې یې د یوې اغېزناکې ادارې په توګه ځان څرګند کړی دی، چې دا کارد ځانګړو تاریخي او فرهنګي ځانګړتیاوو په لرلو سره د نوي سیمه ییزې ټولنې د رامنځته کېدو نښه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعیت او دویمه دې د ترکمنستان د ژبو او نورو مېشتو ملیتونو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د ترکمنستان هېواد د اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د ترکمنستان هېواد په کوم کال کې خپلواکي ترلاسه کړه؟
۳- د ترکمنستان هېواد ملګرو ملتونو ته دکومې نظریې وړاندیز وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ترکمنستان د طبیعي زېرمو په اړه له مشرانو څخه پوښتنې وکړي او راټول شوي معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library